

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра педагогіки

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Г. О. Дороніна
(підпис) (прізвище, ініціали)

Реєстраційний № _____

«___» _____ 2023р.

«___» _____ 2023 р.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ

Магістерська робота студентки

групи: ЗОПНм-22

(шифр групи)

Ступінь вищої освіти: магістр _____

спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки

(шифр і назва спеціальності)

Морщ Уляни Сергіївни

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Керівник: доктор педагогічних наук, доцент

Кучер С. Л.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS_ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Кривий Ріг –2023

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Морщ Уляна Сергіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ	9
1.1. Особливості психофізіологічного розвитку підлітків та їх взаємодії в колективі.	9
1.2. Сутність принципу та методи партнерської взаємодії у педагогічній роботі	19
1.3. Стан використання ігрових педагогічних технологій в організації педагогічної взаємодії підлітків.	32
Висновки до першого розділу	46
РОЗДІЛ 2. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	48
2.1. Методика організації партнерської взаємодії підлітків на заняттях фізичною культурою засобами ігрових технологій.	48
2.2. Результати емпіричного дослідження підготовки майбутніх вчителів до організації партнерської взаємодії учнів базової школи засобами ігрових технологій.	56
2.3. Методичні рекомендації щодо використання ігрових технологій у фізичному вихованні для організації партнерської взаємодії підлітків.	62
Висновки до другого розділу	67
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Актуальність теми полягає в тому, що модернізація сучасної освіти сьогодні в першу чергу пов'язана з впровадженням в освітній процес технологій, які створюють умови активного включення учнів у самостійну пізнавальну діяльність. Важливу роль у цьому відіграють ігрові технології.

У концепції розвитку освіти в Україні на період до 2025 року зазначається, що оновлення цілей і змісту освіти, модернізація структури та організації має здійснюватися на засадах партнерської взаємодії. Побудова нового типу освіти повинна бути пов'язана з якісно іншим характером освітніх результатів і значним посиленням практичної спрямованості освіти. В умовах партнерської взаємодії результат навчання розглядається не як сума засвоєної інформації, а як здатність людини ефективно діяти в різноманітних проблемних ситуаціях, застосовуючи досвід успішної діяльності в певній сфері. Отже, педагогіка партнерства сьогодні є стратегічним напрямком розвитку України на шляху модернізації освіти у відповідності з сучасними суспільними запитами і викликами, оскільки саме набуття життєво важливих компетентностей може дати молоді змогу орієнтуватись у соціальних проблемах, постійно зростаючому інформаційному просторі, швидкоплинних змінах ринку праці, подальшому самовдосконаленні протягом життя.

У педагогічній науці ідея співробітництва була обґрунтована Д. Дьюї, на основі ідей якого протягом ХХ століття розвивався цей напрям педагогіки. На противагу, авторитаризм радянської офіційної педагогіки повністю заперечував педагогіку партнерства та можливості фундаментальної гуманізації вітчизняної освіти. Гуманістична педагогіка знайшла відображення у творчості вітчизняних педагогів І.Огієнка, Г.Ващенка, В.Сухомлинського, О.Вишневецького та ін.

У дослідженнях сучасних українських науковців та дослідників партнерство суб'єктів освітнього процесу розуміється: як явище, що характеризується реалізацією об'єктивно наявних зв'язків педагогів і учнів з

навколишнім світом (І. Бех, Г. Грибан, Л. Ніколенко); процес взаєморозуміння, співпереживання, співпраці (О.І. Бедлінський); суспільно значущий, цілеспрямований, спеціально-організований процес в результаті якого учасники взаємодії зазнають позитивних перетворень. (І. Бех, Л. Долинська, М. Лісіна, Н. Литвинова, В. Рибалка) [2, 3, 10, 23, 33].

На початку ХХІ століття виникла гостра необхідність реформування вітчизняної системи освіти з огляду на відповідність її демократичним та гуманістичним цінностям, ефективності та результативності, запитам ринку праці, інтеграції до європейської спільноти тощо. Концепція Нової української школи провідною складовою реформ визначає педагогіку партнерства – організацію освітнього процесу у закладах освіти на засадах добровільності, рівності, порозуміння та взаємодопомоги [23].

Зауважимо, що на сучасному етапі у педагогічній науці педагогіка партнерства виокремлюється як окремий напрям, який охоплює вивчення ціннісного підґрунтя, системи методів і прийомів виховання і навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості, педагогічних умов їх впровадження тощо.

Пріоритети педагогіки партнерства у наш час відображені у законодавчо-правовій базі нашої держави. Про свідчать такі документи як концепція розвитку освіти України на період 2015 - 2025 років, Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» [14], Державний стандарт базової середньої освіти (2021 року). Модернізація сучасної середньої освіти сьогодні в першу чергу пов'язана з впровадженням в освітній процес технологій, які розкривають особистісний потенціал школярів, створюють умови активного включення учнів у самостійну пізнавальну діяльність, організують дослідницький простір учнів, сприяють формуванню у них ключових компетентностей. Значну роль серед таких технологій грають ігрові технології.

Ігрові технології під час уроків фізичного виховання в середній школі одні із важливих засобів комплексного виховання дітей. Їого характерною особливістю є складність впливу на організм і всіх сторін: гра одночасно

здійснює фізичне, розумове, моральне, естетичне та трудове виховання. Активна рухова активність та позитивні емоції, посилюють усі фізіологічні процеси в організмі, покращують роботу всіх органів та систем. Несподівані ситуації, що виникають у грі, навчають дітей використовувати набуті моторні навички доцільно. У рухливих іграх створено найсприятливіші умови для розвитку фізичних якостей учнів [62].

Величезні можливості для вдосконалення фізичних та функціональних можливостей учнів базової школи, а також зміцнення їх здоров'я, закладені заняттями фізичною культурою з переважним використанням рухливих ігор.

Теоретичний аналіз науково-методичної літератури виявив деякі суперечності, які об'єктивно мають місце в освітній практиці, а саме:

1) невідповідністю між необхідністю вдосконалення прийомів фізичного виховання, спрямованих на фізичний, інтелектуальний та моральний розвиток учнів та недостатнім використанням педагогічного потенціалу ігрового методу;

2) протиріччям, вираженим у необхідності систематичного та комплексного використання форм і методів партнерської взаємодії в освітньому процесі та недостатньою підготовленістю майбутніх учителів до організації такої роботи;

3) протиріччям між необхідністю підвищення ефективності використання вчителями ігрових технологій для формування ключових компетентностей учнів та відсутністю вітчизняного методичного забезпечення для вирішення цього завдання.

Отже, актуальність проблеми, її недостатня розробленість, а також об'єктивна потреба розв'язання означених суперечностей зумовили вибір теми дослідження **«Підготовка майбутніх учителів до організації партнерської взаємодії підлітків засобами ігрових технологій»**.

Тема магістерської роботи затверджено кафедрою педагогіки (протокол №3 від 27 жовтня 2022р.) та вченою радою фізико-математичного факультету Криворізького державного педагогічного університету (протокол №3 від 3 листопада 2022р .).

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність підготовки майбутніх учителів до організації партнерської взаємодії підлітків засобами ігрових технологій на заняттях фізично культурою.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

- 1) розглянути особливості психофізіологічного розвитку підлітків, що впливає на міжособистісну взаємодію в колективі;
- 2) вивчити сутність принципу та методи партнерської взаємодії у педагогічній роботі;
- 3) з'ясувати стан використання ігрових технологій в організації педагогічної взаємодії підлітків;
- 3) проаналізувати та визначити можливості підготовки майбутніх учителів до організації партнерської взаємодії підлітків засобами ігрових технологій;
- 4) розробити методичні рекомендації щодо організації партнерської взаємодії підлітків на заняттях фізичною культурою засобами ігрових технологій.

Об'єкт дослідження - процес партнерської взаємодії в освітньому процесі.

Предмет дослідження – підготовка майбутніх учителів до організації партнерської взаємодії підлітків на заняттях фізичною культурою засобами ігрових технологій.

У роботі були використані наступні **методи**:

- теоретичні (аналіз наукових джерел з філософії, психології, педагогіки, методики виховної роботи для порівняння, зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему; вивчення законодавчої та нормативної документації, а також науково-методичної літератури з метою з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми, узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду з означеної проблеми);

- емпіричні (спостереження, анкетування, соціометрія з метою вивчення стану використання ігрових технологій задля організації педагогічної взаємодії підлітків в практиці освіти та визначення шляхів підготовки майбутніх учителів до організації партнерської взаємодії підлітків на заняттях фізичною культурою).

Практична значущість роботи: матеріали дослідження можуть бути використані в програмах додаткової професійної підготовки вчителів та педагогічних працівників системи освіти.

Апробація результатів дослідження. Матеріали магістерської роботи було обговорено на регіональному науково-практичному семінарі *Неперервна освіта у контексті глобалізаційних змін: шляхи подолання контраверсійності* (м. Кривий Ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 25 травня 2023 р.), за результатами участі в якому опублікована стаття у збірнику *збірник наукових праць «Педагогічне Криворіжжя», 2023 (Дод. Д).*

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них та загальних висновків, списку використаних джерел (62 найменування). Загальний обсяг роботи складає 95 сторінки, із них 71 сторінка основного тексту. У роботі міститься 5 додатків (15 сторінок).

РОЗДІЛ 1.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ

1.1. Особливості психофізіологічного розвитку підлітків та їх взаємодії в колективі

Організм людини - це система, що розвивається, в якій все має взаємозв'язок, включно з фізіологією і психікою. Фізіологічний вік значною мірою визначається кількістю прожитих років. Однак вік - це не тільки фізіологічне поняття. Існує також психологічний вік, який може не збігатися з фізіологічним або паспортним. Говорячи про психологічний вік, ми маємо на увазі, зокрема, те, що для багатьох людей у певний період життя стають важливими ті чи інші питання, а стосунки з оточенням набувають особливого характеру.

Підлітковий вік - це насамперед період переходу від дитинства до дорослого життя. Відбувається якісна перебудова всіх сторін фізіологічного та психічного розвитку. Формуються рефлекси, дорослі емоції, саморегуляція, воля і самосвідомість. Цей процес трансформації визначає всі особистісні якості дитини-підлітка.

Підлітковий вік називають «перехідним періодом» у дітей віком 10-12 років, коли починається фізіологічна перебудова всього організму, а щитовидна залоза та гіпофіз стають гіперактивними. Інтенсивна діяльність ендокринних залоз часто викликає тимчасові порушення в нервовій системі молодих людей. Прискорюється обмін речовин і організм починає інтенсивно рости. У період статевого дозрівання відбувається так званий стрибок росту. Кістки рук і ніг розвиваються більше, ніж кістки грудної клітки і тазу. Ріст м'язової тканини не встигає за збільшенням довжини тіла [47].

Молодші підлітки стають непропорційними і незграбними з довгими руками, тонкими плечима і стегнами та запалими грудьми, відбувається значне

порушення координації рухів, а також зміни у ході та поставі. Дуже часто 10-річні підлітки «раптово» починають ворухити ногами, як люди похилого віку, і це дратує дорослих, які думають, що роблять вони це навмисно. Через кілька місяців під впливом гормонів щитовидної залози та гіпофіза «прокидаються» залози кори надниркових залоз. Підвищена активність кори надниркових залоз призводить до активного росту м'язів, розвитку вторинних статевих ознак і формування та формуванню відповідної статі будови тіла.

Наявність тимчасових збоїв в реорганізації різних систем органів спричиняють не лише дисбаланс у зовнішньому вигляді тіла, але й дисбаланс у функціонуванні організму: нездужання, фізичний дискомфорт, втома і млявість - звичайні явища для дітей у віці 11-13 років. Багато хто відчуває проблеми і занепокоєння через порушення роботи серця і поколювання в грудях. Задишка, відчуття нестачі повітря і неповне дихання є поширеними явищами. Легені недорозвинені і обмежені вузькою грудною кліткою. М'язи, включаючи серце, ростуть повільніше, ніж кістки. Це означає, що серцево-судинна і дихальна системи працюють «зі скрипом». Вони ледве встигають «обслуговувати» витягнуте тіло. Мозок особливо чутливий до нестачі кровопостачання, у дитини може з'явитися шум у вухах, відчуття «ватної голови». При розумовому навантаженні погіршується працездатність, швидко розвивається втома і млявість[24].

До 14-15 років дисбаланс розвитку систем організму зникає, а разом з ним зникає і більшість вищезгаданих симптомів. Однак страх перед уявною хворобою залишається у свідомості деяких підлітків та їхніх батьків надовго. Одним з наслідків іпохондрії (уявної хвороби) є малорухливий спосіб життя. Такі діти не прагнуть активних занять, не люблять уроки фізкультури і намагаються їх уникати. Це негативно впливає на фізичний розвиток. Якщо енергетичний потенціал, що виникає внаслідок гормональних впливів, не поповнюється, тонкі біохімічні процеси в організмі можуть бути пошкоджені. У такому випадку розвиток дитини затримується, порушується гармонія

взаємовідносин між різними органами і системами, знижується опірність до негативних зовнішніх впливів.

Гормони в корі надниркових залоз стимулюються, і статеві залози працюють інтенсивніше. Парадоксально, але у віці від 13 до 15 років виробляється більше статевих гормонів, ніж у дорослих. Статеві гормони проявляються не у вигляді потягу до протилежної статі (і, звичайно, до протилежної статі), а у вигляді великої кількості енергії, яку необхідно реалізувати. Фізіологи та гігієністи вважають, що підлітки потребують щонайменше чотири-п'ять годин активності на день.

Підлітковий вік - критичний період у формуванні опорно-рухового апарату. Малорухливий спосіб життя призводить до порушення постави, що не тільки погіршує зовнішній вигляд, але й негативно впливає на розвиток і роботу багатьох внутрішніх органів.

Емоційна сфера підліткового віку характеризується підвищеною чутливістю. Підлітки стають більш тривожними у спілкуванні з однолітками, а також і у спілкуванні з дорослими[53].

Існують психологічні закономірності переходу від дитинства до дорослості (підліткового віку). Значні зміни відбуваються в розумових процесах підлітків. У цей період діти починають вчитися мислити абстрактно. Спочатку воно є дуже неповним і призводить до максималізму, гнучкості та спрощення у типового підлітка. Згідно з павловськими психофізіологічними уявленнями, особистість як система умовних зв'язків будується на вищих типах нейронної активності. Психологічно ця надбудова проявляється як у найпростіших робочих завданнях, так і в більш складних формах поведінкових дій[28].

Пам'ять як складна форма пізнавальної діяльності є однією з передумов розвитку інтелекту, своєрідним «вступом до інтелекту», уявленням або поняттям про минуле та особливістю людського оточення. Пам'ять включає рухову, емоційну, образну, словесно-логічну пам'ять, відрізняється залежно від інтелекту людини, яка запам'ятовує, відтворюється залежно від ступеня

залучення в пам'ять і передбачає акти уваги та вольових зусиль - довільних і мимовільних. Пам'ять та увага безпосередньо пов'язані з процесом навчання.

Недолік абстрактного мислення у молодих людей на ранніх стадіях розвитку в основному пов'язана з нездатністю дитини враховувати контекст. Малюючи ідеалізований образ конкретної людини, вони звертаються до найкращих рис різних персонажів, як реальних, так і вигаданих (родичів, світових знаменитостей, літературних персонажів та кіногероїв). Отриманий таким чином приклад випробовують на собі та інших, а реальність заганняють у глухий кут. Адже їм 14 років і вони ще нічого не досягли у своєму житті. Молоді люди серйозно переживають, що вони не такі красиві, як Шварценеггер чи Клаудія Шиффер, не такі відомі, як Олександр Усик. І саме тому на цьому тлі погані оцінки з географії, розкидане взуття та сварки з батьками виглядають дещо примітивними [32].

Повертаючись до теми розвитку особистості, слід пам'ятати, що цей процес є наслідком ставлення індивіда до навколишнього середовища і спрямований на найбільш повне та ефективно пристосування до нього. Пов'язані з цим людські стосунки формують нові, соціально цінні особистісні якості, які суттєво відрізняються від генетично детермінованих основних характеристик нервової системи.

У житті людини існують сенситивні періоди - найбільш чутливі часи, які сприяють розвитку певних функцій і здібностей людини. Наприклад, сенситивним періодом для розвитку мови є вік від дев'яти місяців до двох років. На відміну від сенситивного періоду, критичний період - це стадія розвитку, на якій функції та здібності проявляються лише тоді, коли вони є найбільш вираженими. Крім того, існує кризовий період, який є періодом змін у психічному розвитку дитини. Існує чотири основні стадії психічного розвитку (за Ж. Піажем): сенсорно-моторний (до 2 років), доопераційного мислення (2-7 років), конкретних операцій (7-11 років), формальних операцій (12-15 років). А. Валлона пов'язував когнітивний розвиток з формуванням особистої незалежності і визначив стадії дитинства наступним чином: імпульсивний (до 6

років) до 6 місяців), емоційний (6-10 місяців), сенсомоторний (10-14 місяців), проєктивний (14 місяців-3 роки), особистісний (3-6 років), навчальний (6-14 років) і стадії статевого дозрівання [50].

Існують відмінності у розвитку фізіологічних і психічних функцій у різні періоди життя молодого людини. Так, чутливість до професійного і соціального досвіду найвища у віці від 18 до 25 років; у віці від 26 до 29 років пам'ять і розумові функції погіршуються, оскільки на перший план виходять міжособистісні проблеми (наприклад, створення сім'ї); до 30 років всі психічні функції добре розвинені; у віці від 25 до 35 років розширюється функціональна міжсистемна інтеграція. Участь у професійній діяльності допомагає підтримувати та покращувати сенсорні та розумові функції[51].

Самосвідомість людини формується протягом усього життя, але диференціація відчуття себе членом суспільства характерна саме для підліткового віку.

Навколишнє середовище, особливо коли воно впливає на період становлення особистості, сприяє формуванню негативних і таких, що важко піддаються адаптації, рис особистості. Надмірна опіка і занедбаність сприяють формуванню збудливих, вибухонебезпечних і запальних особистостей. Виховання на кшталт «сімейних кумирів» (коли всі бажання дитини задовольняються, а будь-яка поведінка виправдовується) часто призводить до проблем егоїстичного типу особистості, що дозволяє людині безкарно висувати необґрунтовані вимоги до інших і уникати труднощів. У таких ситуаціях, як «Попелюшка» (коли дітей позбавляють ласки і принижують) і гіперопіка (коли автономія жорстоко пригнічується), відмова від ініціативи є пасивною. Однак наслідки цих ситуацій не є фатальними. Позитивні, соціально цінні стосунки протидіють негативному впливу оточення [44].

Залежно від рівня вираженості розрізняють явні і приховані акцентуації характеру. Явні акцентуації характеру є крайній варіант норми. Порушення адаптації можуть виникати під впливом певних психогенних факторів.

Психопатологія - це окремий розлад особистості, що характеризується цілісністю, відносною стабільністю та соціальною дезадаптацією [60].

Гіпертимний тип. Підлітки з такими характеристиками активні, мають розвинену впевненість у собі та гарний настрій. Ці підлітки активні, цілеспрямовані та комунікабельні. Вони схильні брати на себе лідерські ролі серед однолітків. У спілкуванні з дорослими тримаються дистанційно і неконфронтаційно. Таким підліткам особливо важко адаптуватися до діяльності, яка постійно вимагає великих зусиль. Вони погано переносять одноманітність оточення і роботи, а також ізоляцію від однолітків. Ці характеристики роблять гіпертонічних підлітків «небажаними» у шкільних колективах, а вчителі вбачають у них головних винуватців порушення дисципліни в класі, навіть якщо підлітки не залучені до порушень.

Циклоїдний тип. Цей стан характеризується чергуванням періодів піднесеного настрою та депресії. Зміни настрою відбуваються незалежно від зовнішніх обставин. Поява субдепресивної фази суттєво змінює поведінку підлітка: замкнутість, пригніченість, труднощі зі зміною звичного оточення, часто дистанціювання від нормальних однолітків.

Лабільний тип. Цей тип акцентуації особистості в основному проявляється у зміні настрою. Для нього характерна невідповідність між причинами веселощів або смутку та вираженням емоційних реакцій. Поведінка підлітка може здаватися легковажною і примхливою. Якщо фон настрою піднесений, вони можуть не проявляти справжніх ознак полідипсії, таких як висока активність і схильність до ініціативності. Зазвичай вони перебувають під опікою групи молодих людей.

Астеноневротичний тип. Вони схильні до розладів сну, недиференційованих страхів, анорексії, енурезу, швидкої стомлюваності та іпохондрії. Підлітки фіксують легкі розлади здоров'я, охоче проходять лікування та обстеження.

Сенситивний тип. Нервові, боязкі і часто ізольовані - характерні риси цієї особистості. Вони мають синівську прихильність і охоче граються з маленькими дітьми.

Психастенічний тип. Характерні риси цього типу з'являються дуже рано, у віці від 7 до 10 років, і в подальшому суттєво не змінюються. Нерішучість, сумніви, занепокоєння і зацикленість - основні характеристики цього типу. Підлітки не намагаються досягти своїх цілей, а іноді активно уникають вирішення проблем.

Шизоїдний тип. Цей тип особистості також формується з дуже раннього віку. Діти з таким типом особистості тягнуться до суспільства дорослих і характеризуються інфантильним придушенням емоцій, що призводить до черствості. Труднощі у спілкуванні з однолітками, відсутність емпатії, крайня внутрішня суперечливість думок і почуттів, нестандартні інтереси - характерні риси підлітків з таким типом особистості. Такі підлітки часто замикаються в собі і відчують себе самотніми в групах однолітків, але мають великі труднощі в адаптації до інших підлітків. Натомість підлітки з акцентуацією шизоїдного типу особистості «шукають один одного» і іноді утворюють групи з дуже дивними інтересами.

Епілептоїдний тип є однією з найпоширеніших акцентуацій характеру. Такі діти проявляють жорстокість, впертість і садистські нахили: вони знущаються над тваринами і б'ють маленьких дітей. Одним притаманні вибуховість, жорстокість та інстинктивні імпульси, іншим - педантичність, чутливість і ригідність. Вони схильні брати ініціативу в свої руки і використовувати її за допомогою залякування і фізичної сили.

За наявності істероїдного типу на перший план виходять егоцентризм, прагнення бути в центрі уваги, яскрава поведінка і виражена емоційна нестабільність. Такі підлітки характеризуються певною винахідливістю, легко йдуть на контакт, але рідко заводять друзів. Вони легко переймають і наслідують стиль стосунків свого мікросоціального оточення. Підлітки рідко беруть на себе лідерські ролі в групах, оскільки можуть бути постійно зайняті

цілеспрямованою діяльністю. Важливими характеристиками істероїдної особистості є сугестивність, брехливість і фантазії.

Нестійкий тип проявляється переважно в нестійкості волі. Зазвичай перші ознаки порушення нестійких рис особистості з'являються в дитинстві, діти стають більш рухливими і непосидючими. На відміну від дітей з полісомнією, вони більш схильні до слухняності, але переважно по відношенню до інших дітей, а не до дорослих. Відсутність здатності займатися цілеспрямованою діяльністю найбільш помітна в перші роки навчання в школі. Діти неохоче навчаються і шукають можливості уникнути мінімальних навантажень. Підлітки з неврівноваженим типом особистості характеризуються необмеженою потребою в задоволенні та розвагах. У дитинстві вони купують зайві солодощі та ходять у кіно, але з початком статевого дозрівання у них з'являються інші розваги. "Нестабільні" підлітки не відчують емоційної прив'язаності до сім'ї або друзів.

Конформний тип. Цей характер підкреслюється підвищеною залежністю від оточення і некритичним ставленням до прийнятого способу поведінки серед «своїх». Їм притаманне переконання, що їхня доля не залежить від них (психологія "шестерінки"). Належність до певної групи є для підлітків джерелом впевненості в собі та самоствердження. Підлітки-конформісти характеризуються крайнім консерватизмом і останніми сприймають або відкидають нові віяння.

Також можна виділити апатичний тип. Він відповідає звичному виразу «флегматик», тобто безвольний і апатичний. Відсутність сили волі також характерна для нестійких підлітків, але пов'язана з достатньою активністю, хоча і безцільною та хаотичною. Підлітки "млявого типу" похмурі, мало спілкуються і "важко піднімаються на ноги". Такі підлітки дуже добродушні і чуйні, але брак сили волі заважає їм допомагати друзям. Апатія пов'язана з чутливістю і особливо сильна після статевого дозрівання. Перше любовне переживання є досить гострим і часто невідомим для обранця. Зазвичай у них мало близьких друзів. Ризик вживання наркотиків відносно низький.

"Слабкими сторонами" апатичної молодії людини є бажання мати близьких друзів, прив'язаність і пасивність.

Як при психопатіях, так і при акцентуаціях часто спостерігаються змішані типи, що поєднують риси двох і різних типів. Деякі акцентуйовані риси особистості часто поєднуються (наприклад, гіпертимно-нестійкий тип), тоді як інші, як правило, несумісні (так гіпертимність ніколи не поєднується з лабільністю, астеноневротичним типом, сенситивністю) [61].

У спілкуванні з іншими основним завданням підлітка є домогтися ставлення до себе, як і до дорослого. Основним показником цього є незалежність і вихід з-під опіки. Об'єктивних підстав надання йому великої самостійності недостатньо. У багатьох випадках поведінка дорослого визначає, наскільки серйозною стає ситуація. Якщо дорослі намагаються підтримувати той самий стиль стосунків, що й раніше, не беручи до уваги зміни в реальності, конфлікти можуть затягуватися. Спроби молодих людей диктувати, як їм одягатися, як проводити дружбу і дозвілля, не тільки не вдаються в принципі, але й призводять до розриву комунікації між сторонами. Це досить "мирний" варіант співіснування, в якому дітям надається певна свобода в обмін на примусове виконання певних правил. Однак навіть при такому позитивному розвитку подій ймовірність конфлікту все одно залишається високою [13].

Американський психолог Р. Томас розробив систему класифікації стилів поведінки індивідів при виникненні зовнішнього конфлікту. Ця система включає п'ять основних стилів: уникнення, пристосування, компроміс, співробітництво та протистояння. Лише один стиль - співробітництво - є активним і ефективним у визначенні результату конфліктної ситуації; другий активний стиль - опозиція - вважається найбільш конфронтаційним, тоді як уникнення і пристосування характеризуються як пасивні стилі поведінки. Компроміс займає проміжну позицію і поєднує в собі активні та пасивні реакції [36].

Роль дорослих як ключових партнерів у спілкуванні дітей дошкільного віку проявляється у формуванні внутрішніх конфліктів. Ступінь ввічливості та

доброти значущого дорослого (близького члена сім'ї або друга, з яким дитина бачиться щодня або часто) визначає, наскільки неминучою буде імпульсивна поведінка дошкільника. Так само і примушування дітей до соціально прийнятної поведінки (в основному відповідно до їхніх прийнятих ролей у суспільстві) може сприйматися дітьми без протесту або страху перед агресією з боку дорослого. Якщо виховні дії дорослих не заохочують вираження активних або пасивних захисних мотивів поведінки, ризик внутрішніх конфліктів буде знижений, а зовнішні конфлікти не виникнуть.

Серйозною причиною внутрішнього конфлікту є непослідовність в оцінці дорослими поведінки дітей. Це, зрештою, призводить до суперечливих стилів виховання та розвитку невротичних особистостей у сім'ї [46].

Науковці наголошують, що молодь потребує спокійного та стабільного середовища. Коли ситуація стає нестабільною, навіть незначні зміни часто призводять до зриву діяльності. Підлітки схильні до деструктивної поведінки, коли вони не можуть поставити свою індивідуальність - своє "Я", що розвивається - на правильне місце. Вони не можуть самоствердитися. Коли ситуація дестабілізується таким чином, всі види діяльності, особливо пізнавальна, часто стають повністю дезорганізованими. Кожна молода людина шукає своє місце в колективі. Хтось стає технічним експертом групи, хтось - скептичним чи критичним «Фомою Єретиком», а хтось - цапом-відбувайлом. Деякі люди справді щасливі в цій останній ролі. Жити зі своїми однолітками і бути залученими до їхніх проблем, діяльності та розмов для них важливіше, ніж власна гідність.

Підлітковий вік - це період формування образу «Я», розвитку самосвідомості, прагнення до незалежності та особистісної зрілості. У цьому віці постійні невдачі та недосягнення певного рівня самореалізації можуть призвести до серйозної фрагментації особистості. У підлітковому віці система «Я» швидко розвивається, з'являється сильне почуття власної гідності, але багато підлітків відчують помітне зростання тривожності, пов'язане з новими мотиваціями і власним сексуальним досвідом [62].

У кризових ситуаціях найбільший вплив на розвиток особистості дитини має соціальний контекст розвитку. Невідповідність між здібностями, прагненнями дитини та схваленням самореалізації цих здібностей близькими їй дорослими створює зовнішній конфлікт, який, якщо його не розв'язати, переростає у внутрішній конфлікт [16].

1.2. Сутність принципу та методи партнерської взаємодії у педагогічній роботі

Зі зміною умов життя та потреб людей змінюються і вимоги до організації партнерської взаємодії між вчителями та учнями. Партнерська взаємодія є однією з умов освіти. Від того, як організована взаємодія, залежить тип освіти. Тому організація партнерської взаємодії є постійною темою і продовжує залишатися актуальною для педагогіки та інших наук.

Сучасна педагогіка змінює свої базові принципи. На зміну односторонній дії, прийнятій в авторитарній педагогіці, приходять взаємодія вчителя та учня, заснована на спільній діяльності. Основними параметрами цього процесу є взаємний зв'язок, взаємоприйняття, підтримка, довіра та синхронність. Суть цього процесу полягає у прямому чи опосередкованому впливі учасників один на одного та створенні взаємних зв'язків.

Освітній процес - це взаємодія всіх залучених до нього суб'єктів. Навіть поверхневий аналіз реальних освітніх практик виявляє різноманітні взаємодії: «учень – учень», «учень – колектив», «учень – вчитель», «учні – об'єкт засвоєння» тощо. Базовим відношенням в освітньому процесі є відношення між діяльністю викладача та діяльністю учня. Однак першими відносинами, які в кінцевому підсумку визначають результат, є відносини «учень-об'єкт» [58].

Педагогічне розуміння поняття «партнерська взаємодія» розроблене в працях Л.А. Левшина, Х.Й. Лійметса та ін. Це найскладніший процес, зумовлений навчально-виховною діяльністю, освітніми цілями та освітнім середовищем. Партнерська взаємодія - це особистий контакт між педагогами та

учнями (батьками учнів) з метою зміни взаємної поведінки, діяльності, стосунків і установок [26].

Партнерську взаємодію можна розглядати як особистісний процес (між педагогом і учнем), соціально-психологічний процес (командна взаємодія) та інтегративний процес (поєднання різних виховних впливів у певному суспільстві). Коли дорослі (вчителі, батьки) виступають у ролі лідерів, взаємодія є педагогічною [47].

Партнерська взаємодія розвивається в міру ускладнення духовних та інтелектуальних потреб учасників, сприяючи особистісному розвитку дитини і творчому зростанню педагога.

Основними цілями взаємодії є розвиток особистості учасників, розвиток взаємовідносин, розвиток колективу та реалізація виховного потенціалу.

Початковим етапом виховного процесу є усвідомлення необхідних правил поведінки. Без цього формування певних моделей поведінки не буде успішним.

Знання мають трансформуватися у переконання - не в іншу поведінку, а в глибоке усвідомлення такої поведінки. Переконання - це тверді погляди, засновані на певних принципах або світогляді, якими людина керується у своєму житті. Без переконань процес виховання буде повільним, болісним, повільним і не обов'язково дасть позитивні результати. Візьмемо добре відомий приклад. Вже в дитячому садку, а тим більше в школі, всі діти знають, що треба вітатися з учителем. Так чому ж вони цього не роблять? Тому що вони не переконані. Виховання зупиняється на першому етапі - знанні - і не досягає наступного етапу – переконання [47].

Виховання почуттів - ще одна важлива і невід'ємна частина освітнього процесу. На думку стародавніх філософів, без емоцій неможливо пізнати істину. Тільки загострюючи і спираючись на почуття, педагог може правильно і швидко розпізнати необхідні норми і правила.

Але, звичайно, головним етапом виховного процесу є діяльність. На практиці виховання завжди злите з формуванням поглядів, переконань і

почуттів. Чим більша питома вага педагогічно доцільної і правильно організованої діяльності в структурі виховного процесу, тим більша ефективність виховання.

Партнерська взаємодія присутня в усіх видах діяльності - пізнавальній, трудовій, творчій. В її основі лежить співробітництво - початок соціального життя людини. Взаємодія відіграє важливу роль у людському спілкуванні, ділових і партнерських стосунках, а також у дотриманні етикету і прояві милосердя [23].

Основними характеристиками взаємодії є взаємопізнання, взаєморозуміння, взаємовідносини, взаємна дія та взаємовплив. Кожна з цих характеристик має свій зміст, але їх ефективність може бути гарантована лише за умови комплексного впровадження в освітній процес.

Інтегративними ознаками будь-якої взаємодії, в тому числі й педагогічної, є співпраця та сумісність. Співпраця характеризує узгодженість дій і гарантує їх успіх з точки зору оптимального узгодження поведінки контактних сторін за кількістю, якістю, швидкістю і взаємною підтримкою. Сумісність - це максимальне взаємне задоволення та емоційна підтримка партнерів. Емоційна складова взаємодії є ключовою для цього. У раціональній співпраці основним джерелом задоволення від взаємодії є спільна праця. В оптимальній сумісності таким джерелом є процес спілкування [15].

Партнерська взаємодія є універсальною характеристикою педагогічного процесу. Вона значно ширша за категорію «педагогічний вплив», яка зводить педагогічний процес до суб'єкт-об'єктних відносин. Слід зазначити, що категорія партнерської взаємодії враховує особистісні характеристики взаємодіючих суб'єктів і забезпечує як розвиток соціальних навичок, так і взаємну трансформацію, засновану на довірі і творчості, рівноправності і співробітництві [45].

Отже, партнерська взаємодія, як найбільш загальна категорія в педагогіці, визначається як «зв'язки між суб'єктами (і об'єктами) освіти, що детерміновані

освітньою ситуацією та опосередковані соціально-психологічними процесами, які спричиняють їхні кількісні та якісні зміни» [54].

Найважливішою особливістю партнерської взаємодії є здатність впливати один на одного і спричиняти реальні зміни в когнітивній, емоційній, вольовій та особистісній сферах. Формування когнітивного компонента передбачає вміння співпрацювати підлітків на заняттях, де важливу роль відіграє використання методів педагогічної технології формування свідомості особистості (Додаток А).

Прямий вплив полягає у безпосередньому спілкуванні з учнями та формулюванні конкретних прохань чи пропозицій. Особливості діяльності вчителя зумовлюють необхідність використання такого типу взаємодії. Однак постійне втручання у світ учня може створювати конфліктні ситуації та ускладнювати стосунки між вчителем та учнем. Тому в деяких випадках більш ефективним є непрямий вплив. Суть його полягає в тому, що вчитель спрямовує свої зусилля не на учня, а на його оточення (однокласників і друзів). Змінюючи середовище, в якому живе учень, вчитель може змінити його поведінку в потрібному напрямку [45].

Непряма дія частіше використовується в роботі з підлітками, для яких характерна поява власної субкультури. У роботі з іншими виправданим є метод роботи через референтну особу. У кожного учня є однокласники, які погоджуються з його поглядами і приймають його позицію. Це референтні особи, на яких вчитель організовує вплив, роблячи їх своїми союзниками. Існує два аспекти партнерської взаємодії: функціональний, рольовий і особистісний. Іншими словами, у процесі взаємодії вчителі та учні визнають функції та ролі один одного, з одного боку, та особистісні якості кожного з них - з іншого.

Особистісні та рольові установки вчителя, які проявляються в поведінкових актах педагога, залежно від того, які з них переважають, визначають вплив особистості вчителя на учнів. Функціонально-рольові аспекти взаємодії вчителя та учнів визначаються об'єктивними умовами навчально-виховного процесу. Прикладом може слугувати управління

навчальною діяльністю учнів. І тут особистість вчителя є лише межею взаємодії [9].

Найкращим варіантом для педагогічного процесу є встановлення функціональної ролі та особистісної взаємодії викладача. Таке поєднання забезпечує передачу як загальносоціального, так і особистісного досвіду вчителя. У цьому випадку вчитель, взаємодіючи з учнями, передає їм свою особистість і реалізує свої потреби та здібності як особистість, що, в свою чергу, формує відповідні потреби та здібності в учнів. Однак, як свідчить практика, лише вчителі з високорозвиненою, вмотивованою та ціннісною позицією викладають з такою позицією.

Функціонально-рольові аспекти партнерської взаємодії спрямовані насамперед на зміну когнітивних сфер учнів. Критерієм успішної діяльності вчителя є відповідність результатів учнів заданим стандартам. Вчителі, які здійснюють цей тип взаємодії, лише узгоджують свою зовнішню поведінку з певними стандартами [45].

Особистісний аспект партнерської взаємодії має більший вплив на мотиваційно-смислову сферу учнів. При цьому зміст освіти, наукові знання, виступають засобом трансформації цієї сфери.

Існує два типи впливу вчителя на учнів: навмисний і ненавмисний. У першому випадку це відбувається за цілеспрямованою програмою, коли вчитель заздалегідь моделює і планує очікувані зміни. Надаючи зразки своєї суб'єктності, навмисно чи ні, іншим, особливо учням, вчитель стає об'єктом наслідування і продовжує себе в інших. Якщо вчитель не є референтним для учня, його вплив не матиме необхідних трансформаційних ефектів, незалежно від того, наскільки високо розвиненими є особистісні, індивідуальні та функціонально-рольові параметри [48].

Механізмами цілеспрямованого впливу є переконання і навіювання. Переконання постає як спосіб формування усвідомленого бажання спонукати людей до поведінки відповідно до цінностей і норм життя, вироблених у соціальній групі.

Переконання є системою логічних доказів і вимагає свідомого ставлення з боку людини, яка його сприймає. Навіювання, з іншого боку, базується на некритичному сприйнятті, тобто людина, якій навіюють, не має свідомого контролю над потоком інформації, що надходить.

Передумовами для впливу є авторитет учителя, довіра до його інформації та відсутність опору впливу вчителя. Тому установки, думки і вимоги вчителя можуть бути позитивними засобами, що справляють істотний вплив на сприйняття і розуміння учнями конкретної інформації [22].

Особлива якість навіювання полягає в тому, що воно меншою мірою орієнтоване на особисту логіку і розум, на готовність думати і міркувати, а більшою - на отримання команд та інструкцій до дії. Установки, прищеплені авторитарними вчителями, можуть лежати в основі оцінок, які учні дають один одному. Навіювання в освітньому процесі має здійснюватися дуже правильно. Воно відбувається через мотиваційну, когнітивну та емоційну сфери особистості, які можуть бути активізовані. Наслідування тісно пов'язане з навіюванням.

Наслідування - це повторення та відтворення поведінки, дій, намірів, думок і почуттів. Важливо, щоб учні, які наслідують, розуміли, що ці дії та думки є похідними від дій та думок учителя. Наслідування - це абсолютне повторення, а не просте копіювання. Зразки і моделі вчителя мають складний взаємозв'язок з особистісними особливостями учнів. Наслідування включає в себе ідентифікацію (уподібнення) та узагальнення. Саме наслідування - це важливе повторення моделей і прикладів, яке призводить до подібної діяльності, але з якісними відмінностями. При цьому типі наслідування запозичуються тільки загальні ідеї [6].

Потрібна велика винахідливість і винахідливість, найчастіше це самостійна і творча діяльність, що являє собою перший ступінь. Розвиток особистості призводить до збільшення самостійності та зменшення наслідування.

Слід зазначити, що категорія партнерської взаємодії враховує індивідуальні особливості суб'єктів, які взаємодіють, і ґрунтується на довірі та творчості, рівноцінності та співпраці, забезпечуючи як розвиток соціальних навичок, так і взаємне перетворення.

Гуманістична технологія партнерської взаємодії визнає спілкування найважливішою умовою і засобом розвитку особистості.

Спілкування - це не тільки низка послідовних актів (дій) узагальненого суб'єкта. Безпосередні комунікативні акти - це вплив однієї людини на іншу, тобто взаємодія [48].

Ми називаємо спілкуванням взаємини вчителя та учня, у якому вчитель вирішує освітні, виховні та особистісно розвивальні завдання. Педагогічне спілкування - це одна з форм педагогічної взаємодії вчителя та учня. Цілі, зміст, комунікативний, моральний і психологічний рівні для вчителя заздалегідь визначені.

Педагогічне спілкування здебільшого має досить жорсткі приписи за змістом і формою, тому не є простим способом задоволення абстрактних потреб у спілкуванні.

У ньому чітко розмежовуються рольові позиції вчителя й учня, що відображають їхній відповідний «нормативний статус».

Однак, оскільки спілкування відбувається безпосередньо, віч-на-віч, воно набуває особистісного виміру для учасників педагогічної взаємодії. Педагогічне спілкування передбачає участь у цьому процесі особистостей учителя та учнів. Учні не залишаються байдужими до особистісних характеристик своїх учителів. Учні створюють групові та індивідуальні рейтингові шкали для кожного вчителя. Щодо всіх із них існує чітка, хоча й неструктурована думка. Це пов'язано насамперед із соціальними вимогами, що висуваються до особистості вчителя. Невідповідність особистісних якостей цим вимогам негативно позначається на взаєминах викладача і студента. Якщо поведінка викладача не відповідає елементарним етичним нормам, то можна

тільки підірвати престиж окремого викладача й авторитет педагогічної професії загалом. Через війну знижується ефективність особистого впливу викладача.

Способи спілкування вчителя з учнями визначаються насамперед його професійно-предметною компетентністю (знаннями, вміннями та навичками у професійній, соціальній та педагогічній галузях), його науковим потенціалом, професійними прагненнями та ідеалами. З цього погляду визнаються й особистісні якості. Однак, крім знань, у процесі спілкування викладачі розкривають своє ставлення до світу, людей і професії. У цьому сенсі гуманізація педагогічного спілкування тісно пов'язана з гуманітарною культурою вчителя, яка дає йому змогу не тільки робити висновки про морально-психологічний стан своїх учнів, а й вивчати та вдосконалювати їх.

Не менш важливим є розвиток здатності викладача до рефлексії власної позиції як учасника спілкування, зокрема, орієнтованого на учня. Важливо також, що знання про іншу людину підвищує її інтерес до неї та створює передумови для її перетворення.

Середовище, в якому відбувається спілкування та взаємодія вчителя й учня, має як загальні, так і специфічні соціальні риси. Це місце, де підростаюче покоління долучається до процесу освоєння досвіду і знань, накопичених людством.

Лідерська роль учителя за таких умов визначає його моральні якості, ставлення до себе, до своєї професійної діяльності та вимоги, що висувуються до її учасників. Оскільки вчителям довірено виховання підростаючого покоління, а об'єктами їхнього впливу є діти з особливим комплексом морально-психологічної незахищеності, до їхньої особистості висувуються підвищені моральні вимоги [7].

Спілкування педагогів з учнями відбувається в той період, коли діти опановують абетку соціальних стосунків, умови існування великого колективу та умови адаптації в ньому. Діти сприймають світ дорослих через образ свого вчителя. Улюблений учитель часто стає для них ідеалом на все життя.

Однак у шкільному середовищі трапляються випадки, коли в учнів виникає неприязнь до вчителів, яка переноситься на предмет, що викладається. Діти відчувають внутрішній опір словам і діям таких учителів. Вони почуваються відчуженими, а іноді й активно бунтують проти вчителя. Це руйнує деякі раніше сформовані моральні установки дітей і перешкоджає розвитку їхньої компетентності.

Педагогічна мораль диктує норми взаємовідносин між вихователем і підопічним, які мають сприяти розвитку творчої особистості та формуванню людини, що поважає себе.

Найважливішою умовою позитивного впливу педагога на учня є ставлення до особистості дитини, в якому пов'язується розумна вимогливість та довіра до неї.

Лише невелика частина вчителів не має чіткої позиції щодо своїх взаємин з учнями. Одні з них змирилися з власним педагогічним безсиллям, інші (їх менше) віддають перевагу вольовому підходу до навчання. Незважаючи на свою нечисленність, їхня позиція не може не враховуватися під час аналізу моральних стосунків між учителями та учнями.

Грубі, догматичні вчителі, які ображають дитячу гідність, не можуть користуватися авторитетом у своїх учнів. Діти активно чинять опір впливу таких учителів, навіть якщо вони мають рацію.

Звісно, не завжди вчителі свідомо виявляють неповагу. Іноді нічого не можна вдіяти, якщо учень не задовольняє свої потреби. Вчителі переконані, що такі умови необхідні для того, щоб учні здобули глибокі й міцні знання та стали гідними людьми. Інакше кажучи, вчителі вважають свої педагогічні вимоги добрими та корисними для дітей. Проте вчителі мають розуміти, що вимоги, які вони висувають учням, несуть на собі відбиток їхніх власних моральних якостей і затьмарюються морально-психологічною атмосферою педагогічного колективу, з якого вони виходять. Саме у вимогах насамперед виявляється справжній гуманізм стосунків учителя з дитиною. А вчитель, який не є по-

справжньому людяним щодо своїх учнів, не стає для них старшим, не може бути по-справжньому вимогливим [56].

На жаль, деякі викладачі вважають, що дисципліна - це суворе дотримання виховних заходів і неухильне дотримання одного разу засвоєних правил.

Це пояснюється тим, що відсутність морального впливу на учнів завжди компенсується системою заохочень і покарань. Однак такі вчителі забувають, що важкі учні часто є дітьми важких батьків і жертвами обставин.

Як писав В. О. Сухомлинський: «Життя переконало мене, що виховання дітей, а особливо важких – найскладніша справа, яка потребує виняткової уваги, терпіння, майстерності, такту, душевної чуйності, теплоти» [56].

Вчителі не карають дітей за фізичні травми. Наприклад, учителі фізкультури не примушують учнів із головним болем займатися фізичними навантаженнями.

У ставленні вчителів до важких дітей можна виділити кілька підходів. Одні вчителі не приховують своєї неприязні до них і інколи безцеремонно виводять їх із груп дітей. Інші вчителі, зберігаючи зовнішню порядність, безжально розправляються з важкими дітьми з вини їхніх батьків. Інші допомагають дітям загоїти душевні рани і знайти довіру до людини за допомогою терпіння, наполегливості, добрих і розумних слів, чуйності та турботи [34].

Деякі вчителі звинувачують дітей у поведінці їхніх батьків або, не помічаючи, зловтішаються над сімейними негараздами своїх учнів.

Вчителі, які страждають негнучким мисленням, стереотипними оцінками, стереотипним підходом до потреб та інтересів дітей, не лише не забезпечують їм авторитет і повагу, а й часто порушують норми педагогічної етики. Такі вчителі, як правило, ділять учнів на кілька типів. Це саме по собі дуже важливо для навчання і виховання, якщо людина знає основи педагогічної та етичної типології. Однак на практиці деякі вчителі виокремлюють одну з типових характеристик дитини, а потім приписують їй усі інші характеристики, якими

має володіти той чи інший тип. Критичне мислення передбачає впевненість і самовпевненість. Компетентна, але важка дитина не гратиметься з таким учителем в улюбленців. У результаті виникають конфлікти через те, що учні принижують своїх учителів.

Учителі, які страждають на фетишизм етичних понять і не здатні правильно оцінити ступінь об'єктивності своїх вимог до учнів, часто вступають із ними в конфлікт.

Говорячи про причини конфлікту між учителем і учнем, слід підкреслити, що освіта і виховання - це складний динамічний процес, що характеризується, як і всі соціальні процеси, суперечностями. Його розв'язання неминуче призводить до конфлікту. Однак існують різні способи їх вирішення. Щоб керувати цим надскладним процесом, викладачам необхідно знати природу суперечності та конфлікту.

Суворість і вимогливість педагогів - необхідні умови впливу на моральну зрілість молоді. Нестача життєвого досвіду, нездатність до систематичних добровільних зусиль з подолання особистих бажань в ім'я блага колективу змушують педагогів пред'являти до дітей високі вимоги. Однак високі педагогічні вимоги можуть допомогти дитині подолати недоліки, якщо педагог враховує її потенціал.

Низькі вимоги бентежать дітей і перешкоджають розвитку їхніх здібностей. Високі вимоги викликають у дитини почуття неповноцінності та спонукають її уникати діяльності, яка демонструє одноліткам її недоліки та слабкості. Будь-якому педагогу важливо пам'ятати, що суворість і вимогливість, навіть якщо вони оптимальні, мають поєднуватися з іншими засобами моральної регуляції.

Регулювання відносин між учителем та учнівським колективом, закріплені статутними положеннями. Однак моральні стосунки не завжди можна зафіксувати у статутах та інструкціях.

Тому вчителю важливо знати інтереси та потреби своїх учнів і поважати їхню думку. [46].

Вчитель може визначити ефективність партнерської взаємодії, що відбулася на занятті відповівши на такі питання:

Чи відбулося прийняття завдання кожним учнем?

Чи доцільним було проведення групової роботи з вирішення поставленого завдання?

Чи вдалося учням швидко зібратися до груп та розподілити обов'язки?

Чи стежили організатори груп за тим, щоб були представлені всі погляди, а не лише думки «сильних» учнів?

Чи виникали у учнів проблеми з організацією роботи групи?

Чи дбала група про те, щоб кожен її учасник міг озвучити результат спільної роботи?

На чому наголошували діти під час обговорення результатів групової роботи? Чим вона була для них корисною?

Самооцінювання готовності майбутніх учителів до організації партнерських відносин здійснювалося на основі згідно критеріїв:

У процесі організації партнерської взаємодії і підлітки, і вчитель потребують застосування гнучких навичок колективного розв'язання проблем. Загальновідомо, що такі навички проявляються як риси характеру: наполегливість, стійкість, вдумливість, сміливість, а також емпатія та лідерські здібності. Нині в педагогіці поширена думка, що зазначені риси особистості є цінними у партнерській взаємодії і їх можна розвивати, створивши відповідні сприятливі умови. Головним завданням вчителя в застосуванні ігрових технологій є перетворити ці цінності у мету взаємодії і будувати методичку роботи з підлітками на основі довіри, міжособистісних зв'язків та оптимізму.

На основі впровадження принципів гуманістичної педагогіки та загальнолюдських цінностей у щоденну роботу педагога, організація партнерської взаємодії з підлітками має здійснюватися поетапно. На нашу думку, поетапність реалізації партнерської взаємодії має відбуватися на трьох рівнях: когнітивному, рефлексивному та практичному. Таким чином

відбуватиметься переосмислення цінностей підлітками та формування власних ціннісних орієнтирів згідно із ними.

Компетентність майбутніх учителів у організації партнерської взаємодії з підлітками формується на трьох рівнях, кожен із яких відповідає компонентам цієї діяльності: когнітивний, практичний та рефлексивний рівень. Згідно із цим, на кожному рівні проявляються різні складники цієї компетентності:

- на когнітивному рівні ми розглядаємо знання основ педагогіки партнерства, її принципів, цінностей, методів та форм спільної роботи;
- на практичному рівні своє вираження знаходять педагогічні уміння у впровадженні ігрових технологій взаємодії та гнучкі навички (наполегливість, стійкість, підтримка, емпатія та лідерські здібності);
- на рефлексивному рівні проявляються комунікативні навички та самоаналіз.

З метою виявлення рівня підготовки майбутніх учителів до організації партнерської взаємодії підлітків на заняттях фізичною культурою та спортом нами були досліджені програми з навчальних дисциплін психолого-педагогічного характеру та практики, їх структурно-змістові параметри і методичні фактори. Аналіз показав, що в основному відсутні дидактичні умови формування якісного рівня підготовки бакалаврів і магістрів педагогічної освіти до організації ефективної взаємодії учнів середньої ланки закладу загальної середньої освіти. Ми пояснюємо недоліки організації такої підготовки тенденцією до скорочення годин аудиторної роботи за рахунок самостійної. Також існує проблема у орієнтуванні значної кількості навчальних курсів на засвоєння змісту, на шкоду формуванню практичних навичок. За об'єктивних умов, що спричиняють домінування дистанційної форми навчання, необхідно давати можливість студентам знаходити курси за вибором, які б сприяли формуванню гнучких навичок та практичних умінь.

1.3. Стан використання ігрових педагогічних технологій в організації педагогічної взаємодії підлітків

У практиці навчання широко використовуються технології, основу яких лежить ігрове моделювання. Його переваги різноманітні, воно є ефективним і затребуваним.

Ігрове навчання передбачає вирішення проблем, пов'язаних з професійною діяльністю, кар'єрою, людськими взаємини та особистими труднощами.

Можливості ігрових педагогічних технологій широкі:

- вони дозволяють поєднати широке охоплення проблем, глибину та багатоаспектність їх осмислення;
- відповідають логіці діяльності, включають момент соціальної взаємодії, готують до конструктивного професійного спілкування;
- сприяють більшій залученості учасників взаємодії до процесу навчання, спонукають їх до мимовільної активності;
- насичені зворотним зв'язком («тут і зараз»), причому більш змістовним та багатогранним порівняно з застосовуваною у методах активізації навчального процесу;
- формують ціннісні орієнтації та встановлення професійної діяльності, легше долають стереотипи, коригують самооцінку;
- провокують у учнів включення рефлексивних процесів, надають можливість всебічного аналізу, інтерпретації, осмислення отриманих результатів;
- сприяють прояву всіх якостей особистості, її позитивних та негативних індивідуальних особливостей, стилю ділового партнерства.[34].

Крім того, цілі ігрових технологій більшою мірою узгоджуються з практичними потребами учнів. Ігрові технології та технології навчання знімають протиріччя між абстрактним характером предметів і реалістичним характером професійної діяльності, системним характером використовуваних знань і їх віднесенням до різних дисциплін. Фахівці відзначають, що навчальні

ігри характеризуються двоплановістю. Ця двоплановість проявляється в ігровій моделі, яка реалізується у двох видах діяльності: ігровій (умовність) та діяльності, пов'язаній з грою (серйозність). Ігрова діяльність пов'язана з функцією гравця як представника організації, що моделюється (наприклад, обмін ігровими об'єктами, виконання ігрових ходів, прийняття ігрових рішень) [39].

По-перше, ігрові технології дозволяють збільшити масштаб охоплення дійсності, наочно наслідки прийнятих рішень, дають можливість перевірити альтернативні рішення. По-друге, інформація, якою користується людина насправді, здебільшого неповна, спотворена, у грі ж їй надається хоч і неповна, але точна інформація, що підвищує довіру до отриманих результатів і стимулює процес прийняття відповідальності.

З освітньої точки зору ігрові педагогічні технології - це ігри, побудовані на груповому діалогічному та полілогічному дослідженні можливостей дійсності у контексті особистісних інтересів учасників. У навчальному процесі використовуються як ігри для прийняття рішень у нереальній обстановці або ситуації (наприклад, імітаційні, ігри-симуляції, ігри-катастрофи), так і ігри, що допомагають адаптуватися до реального професійного середовища (наприклад, ділові або рольові). У навчальному процесі найчастіше використовуються ігрові моделі, що навчають адаптації до навколишнього середовища, конкретної професійної діяльності, людей [17].

Якщо розглядати навчальну гру або метод аналізу ситуацій як процес моделювання різноманітних аспектів квазіпрофесійної діяльності (від латин. *quasi* - нібито, тобто «уявний», «несправжній»), то вона вносить у існуючий навчально-розвиваючий процес нову якість у силу наступних особливостей [7]:

- системного змісту навчального матеріалу, поданого в імітаційній моделі професійної діяльності;
- відтворення структури ділової взаємодії в різних функціональних ланках та з різними діловими партнерами в ігровій навчальній моделі;

- усвідомлення цінності професійної компетентності та ефекту її практичного застосування, що забезпечує особистісну активність учнів, можливість переходу від пізнавальної мотивації до професійної;
- сукупності навчального та розвиваючого ефектів;
- забезпечення переходу від організації та регулювання діяльності викладачем до саморегуляції та самоорганізації діяльності самими учнями;
- широких можливостей трансформації ігрової інформації на базову професійну компетентність, тобто. у знання, вміння та навички.

Важливими умовами, що забезпечують ефективність застосування ігрових технологій навчання, є ті принципи організації та правила, які сприяють досягненню поставлених у навчанні цілей та завдань [19]:

- 1) організація розумної, адекватної виду ігрової діяльності, просторового середовища, «ігрового поля»;
- 2) програння учнями різноманітних ігрових ролей: «опонента», «песиміста», «оптиміста», «реаліста», «компетентного судді», «провокатора», «візуаліста», «психолога» та ін. врахуванням індивідуальних (інтелектуальних та творчих) здібностей кожного учасника, що виявляються в процесі ігрової взаємодії;
- 3) здійснення як «нормування» навчання взаємодії, тобто. у процесі гри передбачається суворе дотримання сформульованих викладачем норм, правил гри, «заохочень» і «покарань» за позитивні та негативні результати, що демонструються;
- 4) дотримання досить жорсткого регламенту та наявність невизначеності інформації, а також освоєння прогресивних підходів до колективного прийняття рішень (тобто, що спираються насамперед на об'єктивні критерії та партисипативний стиль);
- 5) обов'язковість участі учнів у всьому циклі ігрових занять, тобто. кожен повинен пройти весь предметний та ігровий курс, від аналізу ситуацій до участі у багатогодинних ділових іграх;

б) забезпечення викладачем новизни. Для підтримки активності учасників навчання необхідно забезпечувати в кожних наступних технологіях ігрового навчання, вправах, дискусіях новизну як у змістовному плані, так і у виборі технології навчання. Новизна забезпечується також шляхом зміни ролей, партнерів у команді, у рольовому спілкуванні та інших видах ігрової взаємодії.

Ефективність реалізації принципів організації, очікуваних потреб учнів та переваг ігрового інтерактивного навчання залежить [52]:

- 1) від суворого дотримання всіма учасниками ігрового процесу етичних правил та вимог професійних відносин (навчального та учня);
- 2) цільової та методичної придатності та багаторазової «відпрацьованості» використовуваних технологій та навчального матеріалу;
- 3) впевненості викладача у своїх силах, його вміння запобігати, а за потреби й керувати можливими внутрішньогруповими або міжгруповими конфліктами.

Важливою функцією ігрових педагогічних технологій є залучення студентів до пошуку рішень соціально-психологічних та управлінських проблем, типових для реальної професійної діяльності. Граючи різні професійні та особистісні ролі (менеджера, викладача, методиста, маркетолога, опонента, клієнта тощо), студенти опановують їх та усвідомлюють адекватність своєї поведінки в тій чи іншій ситуації. Під час матчів і тренінгів управлінські рішення приймаються відповідно до заданих ролей. Інтереси різних ролей не збігаються, і гравцям часто доводиться приймати рішення в конфліктних ситуаціях. [17].

Значна функція ігрових занять - породження здорового протистояння між учасниками. Це сприяє розвитку їх конкурентоспроможності, впевненості у собі та підвищення самооцінки. Участь у іграх навчає вмінню керувати своїм іміджем та демонструвати свою відмінність від інших учасників, які у професійній практиці можуть стати конкурентами. Це важлива функція, оскільки конкуренція в майбутньому стане ще більш інтенсивною у зв'язку з

утворенням глобальних ринків, швидким розвитком технологій і зміною потреб і вимог споживачів і клієнтів, що все прискорюється [38].

Ігрові заняття максимально індивідуалізують процес навчання, що дозволяє кожному учаснику демонструвати власний як розумовий, і творчий потенціал. У учнів розширюється інтерес до обраної професійної діяльності, що дозволяє їм якнайкраще адаптуватися до неї в реальній практиці з високим ступенем психологічної та мотиваційної готовності.

Інтерактивні ігри можуть застосовуватися на вирішення різних завдань - навчання, прийняття господарських рішень, організаційного проектування, дослідження, розвитку.

Відмінні риси технологій ігрового інтерактивного навчання [52]:

- 1) ігрове навчання імітує той чи інший аспект цілеспрямованої людської діяльності;
- 2) учасники ігрового навчання отримують різноманітні ігрові та професійні ролі, які визначають відмінність їх інтересів та спонукальних стимулів у грі;
- 3) ігрові дії регламентуються системою правил, штрафів та заохочень;
- 4) в ігровому навчанні перетворюються просторово-часові характеристики діяльності, що моделюється;
- 5) переважна більшість ділових та імітаційних ігор має умовний характер;
- 6) контур регулювання процесу ігрової взаємодії включає такі блоки: концептуальний, сценарний, постановочний, сценічний, блок аналізу, критики та рефлексії, блок оцінювання роботи учасників гри та блок забезпечення інформацією.

На ігрових заняттях одночасно відбувається і розширення діапазону професійного мислення, і розвиток творчого потенціалу учнів, і освоєння практичних умінь та навичок роботи з людьми, набуття, як зазначалося, соціального досвіду. На ігрових заняттях також досить легко виявляються формальні та неформальні лідери, інтелектуальні та конкурентоспроможні партнери, їх переваги та недоліки, що виявляються при взаємодії,

індивідуальний стиль спілкування. Всі ці переваги визначають успішність застосування ігрових технологій у навчальному процесі.

Види ігрових інтерактивних технологій, які наразі використовуються в освітніх закладі [19]:

- тренінг;
- нейролінгвістичний тренінг (НЛТ);
- екстрем-тренінги на природі;
- тренінг командоутворення (teambuilding);
- відеотренінг.

Тренінг сьогодні став найпоширенішою інтерактивною технологією серед методів ігрового навчання, предметом яких є професійна взаємодія. Його основна мета - формування міжособистісної складової майбутньої професійної діяльності шляхом розвитку психодинамічних властивостей людини та формування її емоцій, інтелекту, мета- компетентностей. На тренінгу реалізуються такі завдання:

- практичне застосування знань, умінь та навичок професійної взаємодії;
- відкриття, усвідомлення та демонстрація поведінкових патернів, манер, індивідуального стилю комунікації та ін.

На відміну від теоретичних схем, пропонованих у лекційних курсах, що мають, як правило, мало варіантів, у процесі тренінгу у його учасників формуються найбільш продуктивні прийоми та способи взаємодії, засновані на індивідуальних особливостях людини та її комунікативної компетентності. Висока освітня результативність тренінгу визначається також тим, що тренінг, будучи побудованим на моделюванні реальних професійних ситуацій, вимагає від його учасників активної включеності до спілкування та мобілізації інтелектуального та аналітичного потенціалу.

При використанні різноманітних інтерактивних технологій у процесі тренінгу зазвичай передбачається зіткнення учасників з релевантними ситуаціями (від англ. relevant - доречний, що стосується справи), що виникають і їх реальної професійної діяльності, але не дозволяються на основі

використання стандартних, традиційно застосовуваних технік і тактик поведінки. Це важливо для пошуку оптимальних шляхів вирішення ситуацій, вироблення ефективного сценарію ділової взаємодії, підбору вербального та невербального репертуару, що знімає агресію та залучає партнера до доброзичливої співпраці [6].

Істотною особливістю тренінгу є також те, що він дозволяє «програвати» процес взаємодії людей при пошуку та втіленні у практику прийнятих рішень, обраних дій та вчинків. Активізуючий ефект тренінгу обумовлений також створенням особливої навчально-експериментальної обстановки, що забезпечує розуміння учасниками того, які індивідуальні та групові психологічні події розгортаються у процесах міжособистісного спілкування, інтенсивного зворотного зв'язку та формуванням практичних умінь, необхідних у повсякденній роботі.

Учасники заняття стають очевидцями того, як і яким чином кожен з них впливає на інших, які при цьому роль спільної діяльності та її зміст, як ситуація в цілому (тобто динаміка взаємовідносин та дій) управляє поведінкою окремих учнів та всієї групи. Для навчання та розвитку компетентностей у сучасному тренінгу використовуються практично всі інтенсивні технології, а саме:

- інформація, повідомлення, міні-лекція;
- структурована та керована дискусія;
- Мозковий штурм, синектика;
- розбір кейсу та кейс-стаді;
- рольова гра та «розігрування» ситуацій у ролях;
- комунікативні завдання та вправи;
- презентації та самопрезентації;
- аналітичні вправи;
- Ігри-симуляції, імітаційні ігри;
- Фрагменти ділових ігор;
- відеодемонстрації та відеоаналіз поведінки учасників навчання.

Зазвичай, на тренінгу використовується трирівнева модель навчання:

ПРИДБАННЯ - ДЕМОНСТРАЦІЯ - ЗАСТОСУВАННЯ.

У межах кожного елемента зазначеної моделі використовуються перелічені вище методи.

Так, для набуття знань у тренінгу використовуються інформація, міні-лекція, повідомлення, книги; для демонстрації – рольові ігри, кейси та кейс-стаді, живі ілюстрації та відеофільми; для застосування - рольові та ділові ігри, моделювання. Найчастіше у реальній практиці викладачі ігнорують третину навчання, проте це призводить до зниження його ефективності. Необхідно дати можливість учасникам поспостерігати за бажаною поведінкою. Це можна зробити за допомогою відео- та аудіоматеріалів.

Нейролінгвістичний тренінг відноситься до процесного тренінгу, заснованого на використанні специфічної НЛП-технології, автори якої - Джон Гріндер (лінгвіст) та Річард Бендлер (математик та програміст). НЛП (нейролінгвістичне програмування) засноване на вивченні мислення, мови та поведінки. Воно передбачає, що у будь-якому умінні чи поведінці є три елемента. По-перше, є зовнішнє поведінка, тобто. те, що людина фактично робить та каже. По-друге, людина має внутрішній розрахунок, тобто. те, про що людина думає, і спосіб, за допомогою якого він думає. І по-третє, є внутрішній стан людини, тобто. те, що і як людина відчуває. Наслідуючи аналіз цих трьох процесів, можна побудувати абсолютно повну модель будь-якої зразкової поведінки. Цією моделлю може скористатися будь-яка компетентна людина, просто змінюючи (моделюючи) процес, створюючи адекватні образи, тон голосу, отримуючи відчуття. НЛП-тренінг передбачає знайомство учасників тренінгу з такими поняттями:

- аналогові та знакові канали передачі інформації (сенсорні канали); типи модальностей; зв'язок окорухових реакцій з типом мислення та поведінки людини;

- знакові предикати – слова, словосполучення та висловлювання як характеристика зручного способу сприйняття інформації співрозмовником (наприклад: предикати для різних систем подання – нейтральні «Я не

погоджуюсь»; візуальні «Ми не сходимося у поглядах»; слухові «Ми не на одній хвилі»; кінестетичні «Наші ідеї стикаються»);

- «особистісний простір» та його використання; «приєднання» до модальності та предикатів співрозмовника, прямі та опосередковані способи «приєднання»;

- «метамодель» та її використання в комунікації (наприклад, метапрограма: загальний підхід - а) рухатися «від» проблем чи «до» мети; б) бути «активно діючим» або «реагує на дії»);

- феномен «якорів», використання його для створення іміджу (якір - це здатність людини на основі одного елемента переживання викликати, подумки відтворити все переживання в цілому. Так, аудіаліст використати акустичний якір, кінестетику - дотик і т.д.);

- рефреймінг - переформування, зміна реалій (наприклад, фраза «День - це лише світлий проміжок між двома темними ночами» може бути «перевернута» і прочитуватися вже зовсім інакше: «Ніч - це лише темний проміжок між двома світлими днями»);

- техніки зняття фобічних затискачів у діловому спілкуванні;

- техніка «змаху» (візуальна зміна негативних переконань)[52].

Учасники НЛП-тренінгу навчаються зчитувати інформацію про співрозмовника до вступу з ним у комунікацію та фіксувати справжні (неусвідомлювані) мотиви поведінки людини. Викладач навчає учасників прийомів зміни стратегій поведінки та вербального репертуару у діловому та міжособистісному спілкуванні залежно від індивідуальних особливостей партнера (психогеометричних, комунікативних, за провідними репрезентативними системами). На такому тренінгу відпрацьовується модель ефективної комунікації з партнером, яка передбачає три етапи моделювання успішного результату у спілкуванні: приєднання (віддзеркалення), закріплення (якоріння) та ведення співрозмовника (калібрування).

Учасники тренінгу навчаються відстежувати свою власну конгруентну та неконгруентну взаємодію з партнерами. На НЛП-тренінгу відбувається розбір

типових помилок взаємодії, техніки рефреймінгу сенсу та рефреймінгу контексту застосовуються до ситуацій, запропонованих учасниками реального практичного досвіду.

Екстрем-тренінги на природі це необхідність змайструвати потрібну річ з мотузок та дощок, здійснити переправи по мотузкових мостах, сходження на гірські вершини та орієнтування на місцевості - все це допомагає вченим працювати разом, допомагає формувати команду [38].

Фізична та емоційна дія дикої природи, її краса та спокій, а також суворі умови - все це стимулює органи почуттів, допомагає переосмислити свою поведінку, вчинки, мотивацію та взаємодію з іншими. Фахівці вважають, що відчуття людей від непередбачуваності природи певною мірою аналогічні до тієї невпевненості, яку відчувають люди в сучасному світі, що швидко змінюється, і на роботі, де підтримка, співчуття необхідні як лідерам, так і командам.

Тренінг на природі дозволяє брати участь у різноманітних експериментах. Контраст між дикою природою та звичайним робочим місцем також допомагає багато чому навчитися. Однак недосвідчений викладач може неефективно використовувати або неправильно витлумачити можливості екстрем-тренінгу.

Тренінг командоутворення (teambuilding). Останніми роками стали особливо популярними тренінги командоутворення. На першому етапі розвитку команди учасників тренінгу навчають комунікативної компетентності, що дозволяє їм встановлювати дружні відносини, налагоджувати взаємодію, визначати етичні норми та принципи організації спільної діяльності, створювати доброзичливу рівноправну атмосферу, надавати підтримку.

На другому етапі розвитку команди - етапі розладу, коли з'являються конфлікти та розбіжності через «справедливість» розподілу ролей, різночитань у питаннях місії та цілей команди, визначаються внутрішньогрупові коаліції та підгрупи, що мають більш спільні інтереси, ніж решта членів команди, відбувається розвиток інтерактивної компетентності Розвиток у лідера команди такої метакомпетентності на тренінгу командоутворення дозволяє стимулювати

всіх членів команди брати участь у вирішенні проблем і затвердити спільні цінності.

Досягнення цілей згуртованості та усунення конфліктних ситуацій на тренінгу учасників навчають фасилітації, яку ми вже писали, тобто. діяльності, що контролює хід групової роботи та забезпечує дотримання її правил та процедур.

Лідер-фасилітатор організує включення та активну взаємодію учасників між собою. Це дозволяє всім членам команди сконцентруватися на цілях та змісті діяльності, створювати атмосферу взаємної довіри та розуміння, надавати емоційну підтримку один одному. Крім того, лідер-фасилітатор допомагає команді розпочати взаємодію з урахуванням думок та індивідуальної активності кожного, фактично навчаючи співпраці.

Лідер-фасилітатор повинен вміти:

ставити відкриті питання;

- позитивно реагувати на різноманітні сигнали групи;
- забезпечувати ясність у конфліктах між членами команди;
- бути готовим надати потрібну інформацію;
- сприяти прийняттю групових рішень;
- допомагати учасникам підбити підсумки, зробити висновки.

На третьому етапі розвитку команди - етап нормалізації - основні конфлікти, як правило, виявляються вирішеними, і група досягає гармонії та єдності. Члени команди починають нормально взаємодіяти, різницю між ними стираються, і команда стає згуртованою. Оскільки ця стадія нетривала, лідеру необхідно підтримувати відкрите спілкування, дискусію, що породжує нові ідеї та напрями, що, у свою чергу, вимагає від нього вміння здійснювати модерацію (від італ. *moderare* – пом'якшення, стримування) у команді. Модерація передбачає:

- вміння ставити запитання (майевтику);
- вміння емпатично слухати та відчувати;
- заборона на критичні оцінки та підказки при взаємодії;

- концентрацію уваги та гарну пам'ять;
- вміння управляти груповий динамікою, відстежувати реакції інших учасників команди;
- фокусування уваги групи на певній темі та переміщення фокусу уваги з однієї проблеми на іншу;
- точне визначення стилю поведінки, оптимального для комунікації з кожним із учасників групи;
- стеження за часом.

Під модерацією розуміють також техніку організації інтерактивного спілкування, завдяки якій групова робота стає більш цілеспрямованою та структурованою. Мета лідера-модератора - досягнення ефективного рівня комунікації при демократичному плануванні, організації структурованого процесу інтеракції в команді за допомогою вербалізації та візуалізації, стимулювання активної роботи та досягнення конкретного результату. Учням така взаємодія допомагає розкріпачитися, виявити приховані можливості та нереалізовані вміння.

Таким чином, лідер як модератор, а не керівник групи в ієрархічному сенсі, як провідник комунікації, що сприяє відкритості та обміну, займає нейтральну позицію в комунікації, прагне дотримання дружніх відносин у команді та до спільних узгоджених дій, є методичним помічником команди з функціями каталізатора .

Складність і специфіка тренінгу командоутворення полягають у різноманітті цілей і завдань, що стоять перед викладачем-тренером, необхідності володіння ним вміннями фасилітатора і модератора і, як правило, у недостатності часу для формування та розвитку перерахованих метакомпетентностей, тому на тренінгу використовується все різноманіття імітаційних та рольових ігор , вправ, завдань, ситуацій

Відеотренінг. Словом «відеотренінг» позначають тренінг, заснований на використанні відеозапису. Застосовуються два основні способи відеозапису в навчальних цілях: показ готових відеоматеріалів (відеоперегляд) та

використання запису по ходу виконання ігрових завдань, її перегляд та аналіз (відеозворотний зв'язок).

Навчальна мета відеотренінгу - розвиток навичок конструктивної поведінки та спілкування, вироблення необхідної психологічної установки. Перегляд готових відеофільмів сприяє виконанню наступних завдань: інформування, постановки проблеми, розвитку умінь та навичок. Інформаційний відеоперегляд використовується як засіб компактного викладу великої кількості відомостей (наприклад, про властивості нової освітньої послуги, історію створення організації, презентацію тощо). Відеоперегляд для розвитку вмінь та навичок це також компактний спосіб постановки проблеми, обговорення конструктивних та ефективних дій, демонстрація бажаних варіантів поведінки, зразків [6].

Відеотренінг є інтерактивним ігровим заняттям. Учні розігрують між собою невеликі ситуації, що виникають при діловій або міжособистісній взаємодії. Все це знімається відеокамерою, а потім під керівництвом викладача записаний матеріал проглядається - здійснюється відеозворотний зв'язок. Перегляд супроводжується розбором та аналізом поведінки, вербальної та невербальної продукції учасників. Відеозворотний зв'язок допомагає учасникам тренінгу здійснити перехід від пережитого досвіду до його осмислення, рефлексії. Вона дозволяє безпосередньо звернутися до власного досвіду, використовувати його як матеріал, що аналізується, переглядається та перебудовується під час тренінгу.

Відеозворотний зв'язок не рекомендується використовувати на початку навчання, оскільки у деяких учасників тренінгу він викликає настороженість, а часом і опір, який проявляється у таких формах:

- у неконструктивній критиці висловлювань викладача;
- скептицизм;
- недоречне теоретизування;
- відключення від того, що відбувається;
- неприродно напруженої пози;

- зміни в голосі і т.д.

Досвідчений викладач завжди помітить прояви опору за вербальними та невербальними сигналами та вчасно вдасться до відповідних дій. Для профілактики негативних тенденцій камеру доцільно включати лише на другий чи третій день занять, коли учасники адаптувалися, розкріпачилися та перестають на неї реагувати. Плануючи роботу з відеозаписом, необхідно пам'ятати про те, що вона зазвичай викликає збір звичних уявлень про себе, свої дії і спантеличує. У зв'язку з цим перше слово на початку дискусії найкраще надати людині, яка перебуває у кадрі (у разі кількох дійових осіб - по чергово всім, хто перебуває у кадрі). Це дозволяє самому учаснику на основі побаченого висловити ті спостереження та критичні зауваження, які йому буде менш зручно почути від оточуючих.

Якщо група не мотивована на навчання, іноді відеозапис використовується на початку навчання. Тоді відеозворотній зв'язок створює ефект вибуху. І ця реакція учасників - проблематизація — використовується для підвищення їхньої мотивації та сприйнятливості до нової інформації, що працює на їхню конкурентоспроможність та успіх. Разом з тим, слід пам'ятати, що після здійснення проблематизації необхідне позитивне завершення тренінгу.

Один із психологічних феноменів взаємодії полягає в тому, що люди найбільше реагують на початок та кінець інформації, при цьому початок створює перше враження, що впливає на інтерес та мотивацію, а кінець, як правило, залишається в пам'яті. Отже, перш ніж розпочинати відеозапис, викладач має реалізувати конструктивну домашню заготовку, яка оптимізує процес навчання, вона має спрацювати як позитивна психологічна установка для учнів. Така установка допоможе людині, яка побачила себе на екрані, здійснити самокорекцію.

Відеотренінг дозволяє кожному проаналізувати свій імідж, погляд, міміку, жести, реакції, пози і все те, що піддається спостереженню при взаємодії. Все це в сумі складає близько 55% усієї інформації про людину.

Таким чином, конструктивна спрямованість відеотренінгу очевидна. Проте в російській культурі все ще прийнято звертати увагу насамперед на помилки та недоліки людини. Тому при навчанні доцільніше використовувати технологію конструктивної критики.

Підсумовуючи, можна сказати, що інтерактивна гра зтягує навчальний процес, підвищує мотивацію підлітка до навчання. Гра є сумою певних здібностей, які можна виразити так: увага + сприйняття + пам'ять + мислення + судження.

Висновки до першого розділу

На початку XXI століття виникла нагальна потреба реформування національної системи освіти відповідно до демократичних і гуманістичних цінностей, ефективної та результативної, здатної відповідати потребам ринку праці та інтеграції в європейське співтовариство. Концепція Нової української школи визначає партнерську взаємодію як організацію навчально-виховного процесу в закладах освіти на основі базових елементів реформи: спонтанності, рівності, взаєморозуміння та взаємодопомоги.

Оскільки підлітковий вік є важливим етапом у становленні особистості майбутніх громадян України, сучасна система освіти повинна передбачати комплексне використання ігрових (інтерактивних) педагогічних технологій як одного з основних засобів розвитку учнів та формування позитивної мотивації до навчання. Дослідження та вивчення особливостей розвитку ігрових (інтерактивних) педагогічних технологій є актуальним завданням, що забезпечить правильне структурування та реалізацію процесу навчання підлітків. Важливим елементом фізичного потенціалу населення України є здоров'я та фізична підготовленість, тому необхідно виховувати підрастаюче покоління у здоровому, гармонійно розвиненому фізичному та інтелектуальному стані.

Необхідно використовувати освітні засоби і методи, які враховують анатомо-фізіологічні та психічні особливості розвитку органів підлітків. У

цьому контексті особливого значення набуває використання інтерактивних ігор у процесі виховання та навчання. Ігри відіграють важливу роль у психічному розвитку дітей, оскільки вони є найбільш звичним для школярів видом діяльності і способом переробки вражень та інформації, яку вони отримують з навколишнього світу. Існує дві основні сфери в житті школярів, на які впливають ігри: пізнавальні процеси та розвиток і виховання характеру.

Професійна підготовка майбутніх педагогічних працівників закладів початкової і загальної середньої освіти повинна передбачати ґрунтовне ознайомлення з предметами психолого-педагогічного циклу. Серед них вирізняється важливістю партнерська взаємодія, оскільки цей напрям педагогіки охоплює сукупність знань про проблеми організації педагогічної взаємодії вчителя з учасниками освітнього процесу.

РОЗДІЛ 2.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Методика організації партнерської взаємодії підлітків на заняттях фізичною культурою засобами ігрових технологій

В основу педагогічної технології формування у підлітків вміння будувати конструктивну взаємодію покладено такі педагогічні принципи]:

- гуманізації освітнього процесу (тобто заснована на визнання самоцінності учня, забезпечення умов для гармонійного розвитку та саморозвитку особистості дитини. Передбачає максимальне сприяння розвитку «Я» - усвідомлення дитини у розмаїтті її соціальних зв'язків у вигляді надання виховному процесу діалогічного характеру);

- орієнтації на цінності партнера та ціннісного ставлення до його особистості (має на увазі наявність емпатійного міжособистісного взаєморозуміння, формування ненасильницького ставлення до людей, в цілому, та однолітків, зокрема, за допомогою організації переживання щодо кожного моменту спільної діяльності, тобто. розгляду з позиції значущості людини, суспільства, життя тощо. Передбачає пошук нових шляхів у побудові взаємовідносин та взаємодій суб'єктів навчально-виховного процесу, заснованих на бажанні співпрацювати один з одним);

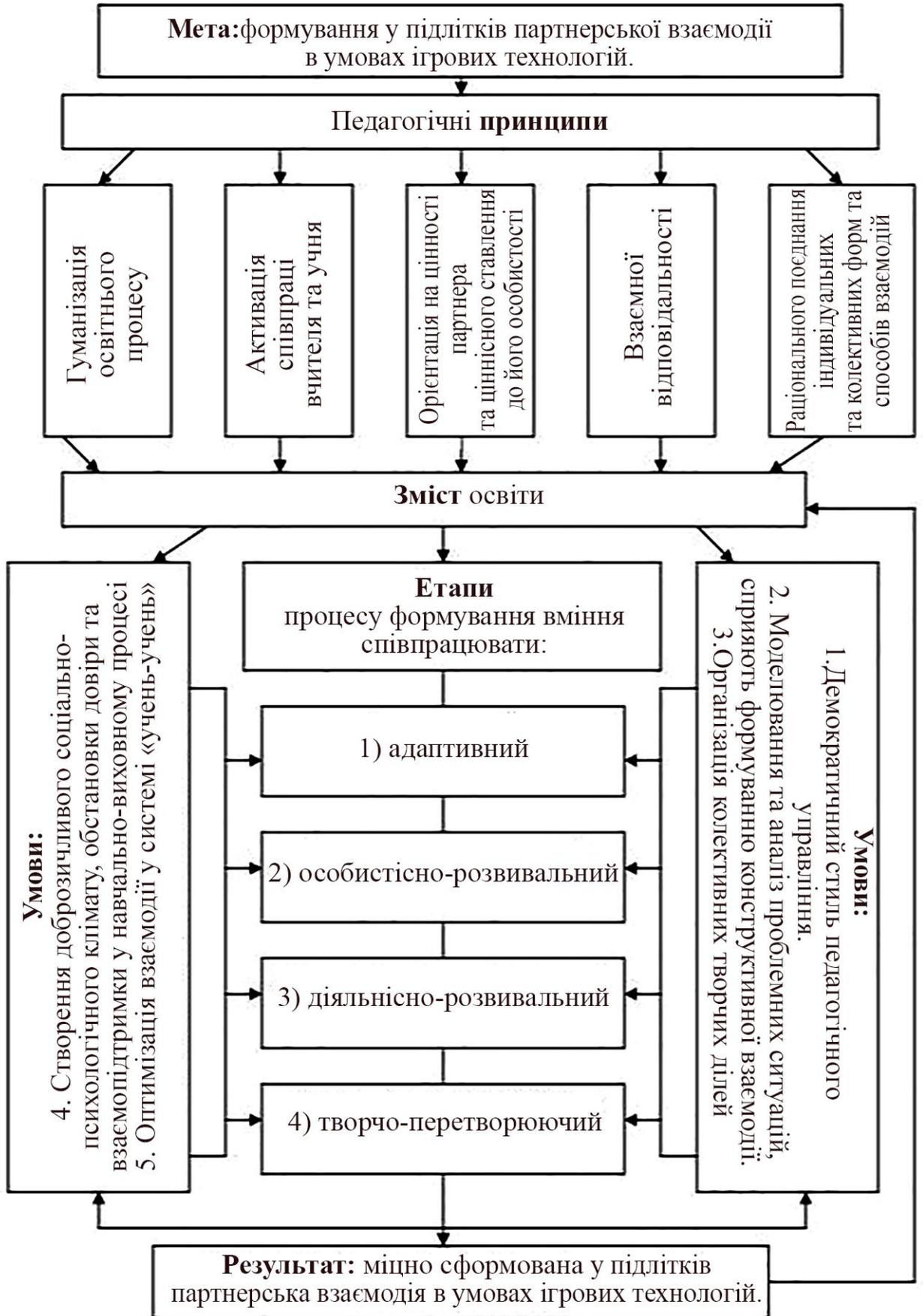

Рис. 2.1 Модель формування організації партнерської взаємодії засобами ігрових технологій у підлітків.

- взаємної відповідальності (вимагає виконання покладених на них обов'язків, постійного контролю за своїми діями та вчинками всіма учасниками навчально-виховної взаємодії);

- раціонального поєднання колективних та індивідуальних форм і методів (передбачає вибір різних форм організації діяльності учнів, сприяють як розвитку самостійності у хлопців, і формуванню вміння вибудовувати колективне взаємодія);

-активізації співробітництва суб'єктів навчальної взаємодії (вчителя і учня) (передбачає об'єднання суб'єктів взаємодії у спільній діяльності у вигляді відносин взаємоповаги, взаємодопомоги, товариства, колективізму) [34].

Навчання на заняттях будувалося на основі загально-методичних принципів: систематичності та послідовності, свідомості та активності, наочності, доступності та індивідуалізації, міцності.

Модель процесу формування у підлітків вміння співпрацювати включає етапи процесу формування та передбачає реалізацію вчителем комплексу педагогічних умов як системи цілеспрямованих впливів на когнітивну, емоційно-мотиваційну та діяльну сферу учнів, які викликають якісні зміни у характері їхніх взаємин із навколишнім соціумом.

Педагогічні умови - це «система педагогічних, психологічних, соціальних факторів, що дозволяють суб'єктам (підлітку та дорослим) здійснювати будь-яку діяльність у відповідно до їх установок» [37].

Вони сприяють позитивному сприйняттю учнями форм, засобів та методів, що використовуються в освітньому процесі, і разом із змістом, є пусковим механізмом педагогічна система.

Структура педагогічної системи утворена єдністю та цілісністю взаємопов'язаних компонентів: мета, навчальна інформація, засоби педагогічної комунікації, педагог, учень.

Визначальне значення в організації навчально-виховного процесу мають його цілі. Поняття «мета» вказує на майбутнє стан об'єкта, якого вона прагне» [45]. Метою створення педагогічних умов у цьому дослідженні формування у

підлітків уміння співпрацювати. Навчальна інформація обумовлена змістом експериментальної освіти учнів у процесі формування в них конструктивної міжсуб'єктної активності. Під змістом освіти прийнято розуміти ту систему знань, практичних умінь та навичок, а також світоглядних та морально-етичних ідей, якими необхідно опанувати учнями у навчально-виховному процесі. Змістова частина запропонованої програми складена з урахуванням принципу співробітництва вчителя та учнів. Це дозволяє створювати сприятливі умови для варіювання засобів, форм та методів навчально-виховного процесу.

Модель процесу формування у підлітків вміння співпрацювати включає етапи процесу формування та передбачає реалізацію вчителем комплексу педагогічних умов як системи цілеспрямованих впливів на когнітивну, емоційно-мотиваційну та діяльнісну сферу учнів, які викликають якісні зміни у характері їхніх взаємин із навколишнім соціумом.

До засобів педагогічного впливу (як навчання, так і виховання) відносять види людської діяльності та різноманітні матеріали та знаряддя навчального процесу, використання яких сприяє досягненню поставленої цілі. Педагогічні засоби поділяють на практичні, інтелектуальні, емоційні [20].

Як основні педагогічні засоби нами пропонується:

- навчальне спілкування на фізкультурних заняттях, оскільки в процесі такої форми спільної активності суб'єктів навчально-виховного процесу відбувається взаємозбагачення та взаємообмін знаннями, духовними цінностями, емоційними оцінками один одного та навколишньої дійсності;

- суспільно-корисна діяльність, оскільки саме в наслідок суспільно-корисної діяльності підлітків «відбувається засвоєння та присвоєння ідеалів та цінностей суспільства, усвідомлення ним своєї соціальної відповідальності» [40].

Відповідно до специфіки навчально-виховного процесу на заняттях фізичною культурою крім загально-педагогічних методів особливу цінність представляє виховна функція фізичної вправи, спрямовану збагачення

свідомості людини, накопичення морального досвіду взаємодій, формування позитивних характеристик особистості.

Організація процесу формування вміння співпрацювати передбачає необхідність застосування методів навчання та виховання, що впливають на когнітивний, емоційно-мотиваційний та комунікативно-діяльнісний структурні компоненти взаємодії (рис. 2.2).

Рис.2.2. Методи формування вміння співпрацювати у підлітків в умовах ігрових технологій

Підбір застосовуваних на заняттях педагогічних методів, що сприяють процесу формування співробітництва у підлітків необхідно здійснювати з урахуванням специфіки змісту програмного матеріалу та завдань заняття (таб.2.1).

Наступним структурним компонентом освітньої системи є педагог. У процесі формування у підлітків вміння співпрацювати вчитель відіграє важливу роль, тому що від його особистісних якостей, його професійних умінь залежать

емоційна атмосфера в колективі, спрямованість спільних дій підлітків, формування їх індивідуальних якостей, стійкість сформованих умінь конструктивного взаємодії учнів. Роль педагога у процесі формування вміння співпрацювати на різних етапах реалізації педагогічної технології представлено на рис. 2.3.

Таблиця.2.1.

Педагогічні методи та засоби, що сприяють формуванню вміння співпрацювати у процесі занять в умовах ігрових технологій

Зміст програми	Педагогічні методи та засоби
Теоретична підготовка	Бесіда, дискусії, колективне (групове) обговорення значення занять фізичною культурою та спортом, особливості виконання досліджуваної вправи; підготовка групового виступу у розділі теоретичних знань тощо.
ЗФП (загальна фізична підготовка) СФП (спеціальна фізична підготовка)	Вправи у парах, трійках, міні-групах; ігрові завдання, естафети; групова підготовка комплексу загально розвиваючих вправ для розминки; створення смуги перешкоди, картки із завданнями тощо.
ТТМ (тактико-технічна підготовка)	Взаємоконтроль при вивченні та вдосконаленні вправи (кидків, передач, способів пересування, зупинок і т.д.), вправи в парах, трійках, міні-групах; дискутування в процесі вибору найбільш оптимального способу виконання рухової дії; групові ігри в ускладнених умовах (з обмеженням можливостей виконання дії лідерів команди); об'єднання в групи гравців, щодо рівних по рівню фізичної та технічної підготовки; т.д. Переконавання у необхідності співпраці при досягненні загальної мети; обговорення тактики переміщення на майданчику; розподіл ігрових обов'язків (амплуа); ігри з ускладненими умовами; розподіл опікуваних гравців суперника згідно можливості кожного; вимоги до дотримання правил ігри; вибір капітана команди і т.д.
Інтегральна підготовка	Ігри та змагання всередині команди з рівним і більше підготовленим суперником в ускладнених умовах (у незнайомому залі); кооперативні ігри та ін.

Демократичний стиль педагогічного управління учнями. Особливості навчання на заняттях з фізичної культури та спорту припускають комунікативне та практичне взаємодія педагога з учнем, спрямована на спільну вирішення виховних, пізнавальних та рухових завдань та створення на заняттях ситуацій, що дозволяють підлітку виявляти самостійність, ініціативу, тренуючи цим вміння побудови конструктивної взаємодії.

Створення доброзичливого соціально-психологічного клімату, обстановки довіри та взаємопідтримки у навчально-виховному колективі. Соціально-психологічний клімат довіри та взаємопідтримки у навчальному колективі є результатом предметно-практичних (навчальних) відносин, що складаються у спільній діяльності, та одночасно умовою ефективності даної діяльності. Таким чином, у процесі взаємодії підлітків формується соціально-психологічний клімат у навчальному колективі, який, у свою чергу, впливає на розвиток особистості школяра, на швидкість засвоєння знань та набуття умінь конструктивної взаємодії. В атмосфері довіри, доброзичливості, взаємопідтримки учень стає відкриті для педагогічних впливів.

Оптимізація взаємодій у системі «учень-учень» через стимулювання партнерських відносин. Розглядаючи успішну взаємодію в системі «учень-учень» як умову формування вміння співпрацювати у підлітків, ми спираємося на становище Дж. Міда про те, що здатність «Я» ставати об'єктом для себе, переводячи зовнішній контроль у самоконтроль, відбувається в ситуаціях спілкування та взаємодії людей один з одним [18].

У підлітковому віці провідну роль у становленні особистісної позиції грає спілкування з однолітками. Притаманна підліткам потреба у гідному становищі в колективі активізує пошук засобів та способів для позначення своєї

особливості. Для цього він не лише мобілізує всі свої внутрішні ресурси для практичного показу своєї неповторності, але й шукає в референтній йому групі хлопців, які «можуть забезпечити оптимальну його персоналізацію» [2].

Моделювання та аналіз проблемних ситуацій, сприяють формуванню конструктивного взаємодії. Процес формування конструктивного взаємодії передбачає високий рівень моделювання системи діяльності та взаємодії підлітків, спрямованої на набуття досвіду та засвоєння системи знань та умінь, що дозволяють будувати відносини співробітництва, формування моральної позиції особистості, ціннісного ставлення до себе та оточуючим.

Специфікою фізкультурної діяльності є часте проведення змагань різного масштабу. Це дозволяє відпрацьовувати вміння конструктивного взаємодії у нестандартних умовах, під час проведення змагання не у своїй школі (у незнайомій установі), у присутності вболівальників команди суперників, при явній нерівності сил команд, що змагаються, і т.д.

Створення та подальший аналіз проблемних виховних ситуацій при взаємодії або спілкуванні підлітків один з одним дозволяє активізувати пошук шляхів конструктивного вирішення складної ситуації, активізувати процес самоконтролю підлітка, формування в нього вміння співпрацювати.

Успішність застосування цих методів обумовлена:

- розумінням учнями проблеми ситуації, що виховує, висунутою у готовому вигляді педагогом або визначеною ним самостійно;
- актуальністю цієї проблеми для підлітка, а тому готовністю її вирішувати;
- процес вирішення проблеми має бути емоційно насиченим, викликаючи цим бажання у підлітка поставити і вирішувати власну виховну проблему[48].

Організація колективних творчих справ (КТС). Діяльність можна назвати колективною та творчою, якщо вона створюється її учасниками в процесі спільного пошуку найкращого розв'язання життєво важливого завдання. Творчий процес колективної діяльності виконується та організовується (замислюється, планується, оцінюється) спільно. Його не

можна повторити: КТС завжди виступає у різних варіаціях, виявляючи нові можливості колективу та безпосередньо учасників взаємодії.

2.2. Результати емпіричного дослідження підготовки майбутніх учителів до організації партнерської взаємодії учнів базової школи засобами ігрових технологій

Потреби підготовки майбутніх учителів до організації партнерської взаємодії підлітків в процесі застосування ігрових технологій вимагали з'ясування проблем та змісту цієї підготовки у практиці освіти. З цією метою було проведене емпіричне дослідження, програма якого містила два етапи: на першому було з'ясовано фактори, що впливають на характер та успішність побудови конструктивної взаємодії підлітків, а другий етап передбачав формулювання статусу готовності майбутніх учителів до здійснення ігрових технологій з конструктивною взаємодією учнів.

Перший етап дослідження ефективності організації партнерської взаємодії у підлітків за допомогою спостереження у впровадженні ігрових технологій на заняттях фізичною культурою проводився на базі Криворізької гімназії № 69 м. Кривий Ріг, в якому брали участь учні 5-х класів.

Приступаючи до дослідження, ми виходили з таких умов:

- поступове включення у заняття фізичною культурою за змістовним модулем «Баскетбол»;
- створення на заняттях обстановки колективного співробітництва, доброзичливості, довіри, взаємодопомоги, сприятливого соціально-психологічного клімату;
- використання на заняттях ігрових технологій які сприяють формуванню у підлітків умінь співпрацювати.

Підліткам пропонувалося наприкінці заняття фіксувати чинники, які допомагають чи заважають досягненню бажаного результату у процесі спільних процесів. Таким чином, виявлялися причини, що сприяють чи

перешкоджають виникненню конструктивних взаємодій (співробітництва) у процесі занять.

Аналіз суджень підлітків дозволив нам виявити основні чинники, які б сприяли або перешкоджають виникненню партнерської взаємодії на занятті під час дослідження. Виявлені фактори представлені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Фактори, які сприяють або перешкоджають виникненню відносин партнерської взаємодії на занятті, виявлені в ході дослідження суджень підлітків.

Чинники, які сприяють виникненню партнерської взаємодії на заняттях	Чинники, які перешкоджають виникненню партнерської взаємодії на заняттях
<p>Наявність та прийняття загальної мети взаємодії.</p> <p>Авансування педагогом результатів спільної діяльності.</p> <p>Чітке пояснення педагогом ролі кожного підлітка в процесі групової взаємодії і ясне уявлення підлітком своєї ролі та вимог, що висувуються до нього.</p> <p>Пояснення значущості досягнення кінцевої спільної мети.</p> <p>Коллективне обговорення та прийняття плану досягнення мети.</p> <p>Подання особистості кожного підлітка як самоцінності; поважне ставлення одне до одного.</p> <p>Виникнення ситуацій взаємної залежності, коли досягнення успіху у своїй діяльності залежить від успішності діяльності інших.</p> <p>Наявність емпатії до партнера взаємодії.</p> <p>Розуміння та адекватне сприйняття особистості та дій партнера.</p>	<p>Нерозуміння та неприйняття мети занять.</p> <p>Порівняння підлітка коїться з іншими.</p> <p>Встановлення вчителя для досягнення результату за будь-яку ціну.</p> <p>Обговорення та критика особистості підлітка при всіх.</p> <p>Нечітке (неправильне) пояснення суті взаємодії, ролі кожного підлітка у процесі спільної діяльності.</p> <p>Нецікаве завдання.</p> <p>Неприємне ставлення до партнера взаємодії.</p> <p>Нестриманість, невміння слухати.</p> <p>Нерозуміння суті та значення виконуваної взаємодії.</p> <p>Низький рівень професійних умінь педагога.</p> <p>Низька емоційність занять.</p> <p>Неадекватна занижена та завищена самооцінка підлітків.</p> <p>Невміння домовлятися.</p> <p>Неузгодженість дій.</p> <p>Різна технічна та фізична підготовка</p>

Позитивне, доброзичливе, емоційно насичене тло занять. Впевненість підлітка у власних силах, активність, ініціативність. Позитивна оцінка дій підлітків педагогом тощо.	партнерів по взаємодії тощо.
---	------------------------------

Подальша обробка суджень підлітків з допомогою аналізу дозволила виділити джерело виникнення чинників, які впливають характер взаємовідносин на занятті. Отримані дані представлені на рис. 2.4.

Варіанти висловлювань про суб'єктів (об'єктів), що впливають на успішність взаємодії, представлені у додаток Б.

Таким чином, досліджуваним підліткам властиво покласти відповідальність за успіхи та неуспіхи при партнерській взаємодії: на вчителя, а також на партнера із взаємодії.

На завершальному етапі дослідження ми також ще раз вивчили і порівняли судження підлітків про причини виникаючих на занятті труднощів у спілкуванні та при взаємодії, можливі способи їх запобігання та вирішення. Застосування аналізу дозволило простежити зміни у судженнях, які у підлітка у процесі формування вміння співпрацювати на заняттях.

Так, відповідальність за вирішення розбіжностей, що виникають на занятті, на початку дослідження покладається здебільшого на викладача. У той час як на завершальному етапі дослідження, на думку підлітка, ініціатива вирішення труднощів при взаємодії має виходити від усіх учасників спільних дій. Дані аналізу наведено на рис. 2.5.

Дані свідчать, що більшість учнів у ході проведення дослідження стали активнішими у процесі взаємодії і відводять собі, поруч із іншими учасниками спільної праці, більш значиму роль. Аналіз свідчить ще про те, що у підлітків дослідницької групи у процесі дослідження сформувалася направленість на спільне вирішення важких ситуацій, що виникають під час побудови взаємодії..

Таким чином, не виключаючи особистої участі у вирішенні розбіжностей, підліток усвідомлює важливість та ефективність спільної праці та діалогу при побудові взаємодії.

Це дозволяє зробити висновок про можливість формування у підлітків партнерської взаємодії за допомогою ігрових технологій.

Отримані результати дозволили скоригувати програму: виключити фактори, що заважають побудові співробітництва, та доповнити факторами, що позитивно впливають на конструктивні відносини на заняттях.

Для перевірки ефективності впровадження ігрових технологій на заняттях, які формують у підлітків партнерську взаємодію, нами застосовувався метод спостереження, який дозволяє визначити рівень сформованості у підлітків партнерської взаємодії (високий, середній, низький). Спостерігачами були вчителі, що мають високий рівень професійної підготовки (вища категорія), здатні до критичного аналізу. Вчителям пропонувалася карта спостережень, де потрібно було оцінити частоту проявів у підлітків партнерської взаємодії поза заняттями фізичної культурою: вчителями-предметникам - на своєму уроці. Їхні оцінки заносилися до спеціального протоколу. Сума набраних балів дозволила визначити рівень сформованості у підлітків партнерської взаємодії (додаток В).

Показником сформованості конструктивного вміння партнерської взаємодії у підлітків стали результати спортивного змагання «Баскетбольний мурашник». У програму цього змагання входить змагання між міні-групами, що полягає в якнайшвидшому проходженні станцій (етапів змагання). Етапи передбачають організацію спільної діяльності членів команди. Від їхньої злагодженої роботи, від їхнього вміння співпрацювати залежить результат, який покаже команда. Оскільки виконання завдань на станціях потребує певного рівня техніко-тактичної та фізичної підготовки, то умовою проведення дослідження стало формування команд згідно з останніми зрізами контрольних нормативів.

За загальним сигналом всі групи (розбиті попередньо по трійках) починали проходження станцій (етапів). Станції передбачають спільне виконання завдань (додаток Г). Фіксувалися: серед команд – найкращий результат трійки, що пройшла всі етапи; кращий та найгірший показники команди; сума результатів команди та середній результат команди.

Результати спортивного свята «Баскетбольний мурашник» виражаються тимчасовими відрізками проходження станцій кожною «трійкою» (відзначається найкращий час проходження та час закінчення проходження станцій «трійками» групи), сумарним часом проходження всіх станцій усіма «трійками» команди та середнім часом проходження станцій групою шляхом поділу сумарного часу на кількість «трійок», що беруть участь від команди.

Аналіз даних показує, що після дослідження виявляються статистично достовірні відмінності у сумарному показнику проходження станцій групою. У підлітків дослідницької групи показник проходження нижче. Таким чином, вони пройшли випробування швидше, ніж контрольна група. Враховуючи, що підлітки контрольної та дослідницьких груп не мають значних відмінностей у показниках загальної фізичної підготовки та тактико-технічної майстерності можна стверджувати, що рівень практичних умінь співпрацювати у підлітків дослідницької групи вищий, ніж у підлітків контрольної групи.

Спостереження за роботами груп показало, що на початку дослідження основною метою кожної трійки, що змагалася, був індивідуальний результат. Спостерігалися сварки у міні-групах через різницю у загальній фізичній підготовці та тактико-технічній майстерності.

На заключному етапі дослідження підлітки дослідницької групи, на відміну від підлітків контрольної групи, відрізнялися злагожденістю дій, зацікавленістю в загальному результаті, взаємодопомогою, витримкою при невдачах партнера по команді. По завершенні проходження етапів змагання, трійка дослідницької групи, що вже перемогла, підказувала своїм товаришам по команді, де і як краще виконати вправу, підбадьорювала. У підлітків контрольної групи трійка, що завершила проходження етапів змагання,

наголошувала на своїй перевазі, часто докоряла інших у тому, що ті не зуміли швидко спрацювати. Цей висновок було зроблено з аналізу висловлювань підлітків: «Через вас все одно програли, можете не поспішати», «Не поспішайте, ми вже виграли», «Якби не він, то ми б перемогли» і т.д.

Таким чином, підлітки дослідницької групи були згуртованими, їх уміння домовлятися і кооперувати свої дії дозволило їм досягти більш високих результатів. Сформована взаємна емпатія, диспозиційна толерантність сприяли зниженню тривожності в умовах змагання, виникненню більш конструктивних взаємодій.

Дослідження здійснювався на основі впровадження в навчально-виховний процес моделі формування у підлітків партнерської взаємодії за допомогою ігрових технологій і включав особистісно-розвиваючий, діяльнісно-розвивальний та творчо-перетворюючий етапи. Застосування методів математичної статистики дозволило визначити наявність статистично достовірних зрушень середніх кількісних показників, що відбивають рівень самооцінки підлітків дослідницької групи. Дані свідчать, що педагогічні засоби та методи освітнього процесу в дослідницькій групі сприяють підвищенню самооцінки підлітків.

Показником досягнення мети є усвідомлення підлітками моральних норм і правил співіснування людей суспільстві. Результат набуття ними позитивного досвіду моральної поведінки - зниження кількості невирішених труднощів при взаємодії, незважаючи на значне збільшення частки групової роботи на занятті.

Показник кількості невирішених труднощів, що виникають у підлітків дослідницької групи у процесі занять, визначався за допомогою аналізу суджень підлітків про виникнення труднощів при побудові взаємодій та результатах їх вирішення.

Аналіз отриманих даних свідчить про зниження кількості невирішених труднощів у дослідницькій групі. Ця обставина дозволяє стверджувати, що методи педагогічного впливу сприяли прийняттю і усвідомленню моральних і правил співіснування людей суспільстві, розвитку в підлітків дослідницької

гріпи диспозиційної толерантності, що дозволило знизити кількість невіршених труднощів, що виникли при взаємодії підлітків на занятті.

Для виявлення ефективності педагогічних методів та прийомів, спрямованих на формування емпатійного ставлення до оточуючих, ми провели аналіз оціночних суджень підлітків щодо особистості та діяльності оточуючих.

2.3. Методичні рекомендації щодо використання ігрових технологій у фізичному вихованні для організації партнерської взаємодії підлітків

Підвищення якості освіти - актуальна проблема не тільки для України, але і для всієї світової спільноти. Її рішення пов'язане з модернізацією змісту освіти, оптимізацією способів та технологій організації освітнього процесу та, звичайно, переосмисленням мети та результату освіти.

Тісний зв'язок стану здоров'я та фізичної працездатності з способом життя, обсягом та характером повсякденної рухової активності доведено численними дослідженнями, які свідчать про те, що «оптимальне фізичне навантаження у поєднанні з раціональним харчуванням та способом життя є найбільш ефективним у попередженні багатьох захворювань та збільшенні тривалості життя» [62].

Предметом навчання фізичної культури є рухова активність людини із загальнорозвиваючою спрямованістю. У процесі оволодіння цією діяльністю зміцнюється здоров'я, удосконалюються фізичні якості, освоюються певні рухові дії, активно розвивається мислення, творчість, самостійність.

Одним з найдавніших засобів виховання, навчання та розвитку учнів вважається гра. Гра є найважливішим способом передачі накопиченого досвіду від старшого покоління молодшому. З її допомогою можна моделювати життєві та навчальні проблемні ситуації та зосереджувати ігрові дії навколо реальних проблем та відносин.

Методика проведення ігрових технологій складається з наступних компонентів: підбір та планування, створення інтересу, проведення та керівництво, закінчення та підбиття підсумків [20].

Останнім часом, коли цінність активних методів зросла, у педагогічній літературі часто зустрічаються рекомендації використовувати партнерську взаємодію під час заняття говорять про ефективність її використання на вирішення великого кола завдань. Однак, мова має йти про вирощування групової роботи, точніше, умінь дітей, необхідних для успішного спільного пошуку. Результатом (ідеальною формою) цього процесу стає, як сформована в учнів здатність організовувати роботу групи (планувати дії; розподіляти ролі; дотримуючись норм співпраці реалізовувати задумане; представляти свої висновки у вигляді моделі, схеми тощо), так і самостійне ініціювання дітьми спільної праці. Тому, говорячи про планування вчителем партнерської взаємодії на занятті, ми маємо на увазі визначення та створення, ситуацій, де можливе (але необов'язково відбудеться) її ініціювання дітьми, а також детальне продумування організаційних моментів [52].

Отже, плануючи заняття, вибудовуючи його зміст, вчитель продумує такі моменти.

1. Місце та завдання партнерської взаємодії на занятті. Важливо пам'ятати, що необхідність об'єднання учнів у групи для виконання завдання виникає у таких випадках:

- завдання не може бути вирішене індивідуально;
- спільне обговорення значно прискорює процес пошуку рішення;
- специфіка завдання така, що потребує розподілу операцій (які потрібно виконати для отримання результату) між членами групи.

Вирощування партнерської взаємодії фактично передбачає одночасне формування кількох видів здібностей: здатність до «колективного мислення» для знаходження способу вирішення певного класу завдань; здатність організувати спільну роботу; здатність до рефлексії. Ці здібності, будучи, з одного боку, необхідною умовою ефективного спільного пошуку, з іншого

боку, можна сформулювати лише у процесі поступового вирішення партнерської взаємодії [27].

Основним завданням є оволодіння учнями нормами співробітництва, навчання методам організації співпраці. Конкретно-практичні завдання є засобом для проведення такої роботи, дозволяють зробити спільний пошук змістовним. Після того, як правила роботи групи освоєні (в основному, дотримуються самостійно) учнями, акцент переноситься на пошук, конструювання учнями способу вирішення певного класу завдань.

2. Склад груп потрібно створювати з урахуванням певного рівня техніко-тактичної та фізичної підготовки, та формувати команди згідно з останніми зрізами контрольних нормативів.[60]

Вчитель може визначити ефективність партнерської взаємодії, що відбулася на занятті відповівши на такі питання:

Чи відбулося прийняття завдання кожною учнем?

Чи доцільним було проведення групової роботи з вирішення поставленого завдання?

Чи вдалося учням швидко зібратися до груп та розподілити обов'язки?

Чи стежили організатори груп за тим, щоб були представлені всі погляди, а не лише думки «сильних» учнів?

Чи виникали у учнів проблеми з організацією роботи групи?

Чи дбала група про те, щоб кожен її учасник міг озвучити результат спільної роботи?

На чому наголошували діти під час обговорення результатів групової роботи? Чим вона була для них корисною?

Методика партнерської взаємодії на уроках фізичної культури включає необмежені можливості комплексного використання різноманітних прийомів, вкладених у формування особистості учня, вмиле педагогічне керівництво нею. Особливого значення має загальна підготовка, педагогічна спостережливість та передбачення.

Методика партнерської взаємодії на уроках фізичної культури спрямована на виховання емоційного, свідомо чинного у міру своїх можливостей і володіє навичками співпраці [8].

Методика проведення партнерської взаємодії під час уроків фізичної культури підпорядковується загальним вимогам, але має свою специфіку, яка пов'язана з необхідністю зберігати певну густину уроку. Це диктує оперативність, чітку продуманість методичних прийомів, необхідність домагатися, щоб усі діти, беручи участь у іграх, отримували приблизно рівне навантаження. Вчитель має створити умови для активного участі у грі всіх, хто займається.

Партнерська взаємодія проводяться зазвичай фронтальним чи груповим методом. У першому випадку всі грають в одну гру (іноді розділившись на дві-три групи). У другому випадку гри застосовуються для вирішення освітніх завдань і водночас у класі проходить не одна, а дві-три гри. Часто хлопчики та дівчатка грають окремо (6-8 класи) [52].

Партнерська взаємодія включаються майже у всі заняття, крім контрольних. Ігрові технології можуть проводитись у будь-якій частині уроку. В підготовчій частині їхнє головне завдання – організація уваги, розігрівання організму, вдосконалення у різних побудовах. В основної частини уроку за допомогою ігрових технологій можуть вирішуватися найрізноманітніші педагогічні завдання, пов'язані з удосконаленням рухових умінь, а також вміння співпрацювати. Завдання завершальної частини уроку – приведення організму до щодо спокійний стан, організоване закінчення уроку. Тому тут застосовуються ігрові технології, що не вимагають напруження та збудження.

У методиці проведення ігрових технологій потрібні більш ретельні спостереження за навантаженням для учнів з порівняно слабким фізичним розвитком. Якщо на уроках добре розучуються та проводяться рухливі ігри, то вони швидко стають надбанням дітей у побуті, а це дуже важливо у спільній роботі з фізичного виховання учнів [59].

У шкільному педагогічному процесі важливо не лише проведення самої гри, а й організація всього уроку фізичної культури, попередній вибір гри, її призначення та поєднання з програмним матеріалом. Гра може становити частину уроку, а також його основне зміст. До уроку фізичної культури, до якого включена рухлива гра, пред'являються стандартні вимоги. Для більш ефективної реалізації наміченого змісту такого уроку важливо ретельно продумати умови його проведення були: по-перше, створення гігієнічних умов; по-друге, облік розміщення та переміщення граючих у процесі гри.

У роботі з учнями середньої школи програма рекомендує повторення раніше пройдених ігор з елементами силової боротьби, естафет зі стрибками, командних ігор з метанням. Висувається вимога доцільно застосовувати у нових іграх раніше набуті рухові дії, виявляти організаторські здібності, вміти судити знайомі рухливі ігри.

В іграх з м'ячем, підготовчих до баскетболу та ручного м'яча, висувається вимога вміти узгоджено діяти у командах, доцільно застосовувати технічні та тактичні прийоми. Шкільний програмою рекомендовано застосовувати рухливі ігри та естафети не тільки на заняттях у залі, але й у заняттях позаурочний час [57].

У методичній літературі, на жаль, ще недостатньо розкрито можливості ігрових технологій розвитку фізичних якостей у школярів. Проте, розглянута нами практика роботи вчителів показує, що при правильному використанні даного методу діти завжди захоплені, внутрішньо підтягнуті. Таке їхнє відношення пояснюється тим, що у грі кожен переживає за свій успіх та успіх своєї команди. Саме через дану привабливості ця позиція може змінити на краще що складається у школярів байдужість, а часом і негативне ставлення до розвитку силових якостей. Результативно-змагальна сторона ігрового методу захоплює учнів, змушує їх максимально виявляти свої фізичні та психічні сили у змаганні за першість, за досягнення перемоги.

Ігрові технології під час уроків фізичної культури плануються на весь навчальний рік з урахуванням сезону та завдань, поставлених у кожній

навчальній чверті. Методика проведення цих технологій під час уроків фізичної культури підпорядковується загальним вимогам, хоча має специфіку, яка пов'язана з необхідністю зберігати постійну густину уроку. Це диктує оперативність, чітку продуманість методичних прийомів, необхідність домагатися щоб усі діти, беручи участь у іграх, отримували приблизно рівне навантаження. Вчитель має створити умови для активної участі у грі всіх, хто займається[35].

Висновки до другого розділу

Основою сучасної концепції освіти є партнерська взаємодія. Дана педагогічна течія, втілюючи в собі досвід педагогів-новаторів є джерелом множини прогресивних ідей партнерських відносин, що дозволяють оптимізувати навчально-виховний процес. Умовою успішної побудови партнерської взаємодії є особливі якості особистості суб'єктів взаємодії, первинна сформованість у них вміння співпрацювати.

Виходячи з теоретичних положень, що розглядаються в роботі, виділяють когнітивний, емоційно-мотиваційний і поведінковий компоненти вміння співпрацювати. Формування когнітивного компонента забезпечується через створення в навчальній діяльності особливих проблемних завдань, рольових ситуацій, що дозволяють активізувати розумову діяльність у процесі моделювання своїх майбутніх відносин. Розвитку емоційно-мотиваційного компонента вміння співпрацювати сприяє наявність емоційно-насичених колективних (групових) справ, що викликають переживання і, отже, зміни у естетичному та моральному досвіді підлітка. Підвищення рівня поведінкового компонента відбувається за допомогою включення підлітка до різних видів групової чи колективної діяльності з подальшим аналізом її результатів.

Виховний потенціал занять фізичною культурою, спрямований на формування у підлітків вміння співпрацювати, визначається наявністю інтересу до цього виду діяльності, особистістю та професійними якостями вчителя,

колективною організацією взаємодій, характером відносин, педагогічними методами, що застосовуються на заняттях, її емоційністю та ігровою (змагальною) спрямованістю.

Внаслідок проведеного нами дослідження у підлітків дослідницької групи виробилася активна життєва позиція, спрямована на вирішення труднощів, що зустрічаються за допомогою пошуку конструктивних шляхів виходу з складної ситуації, знизився рівень деструктивної спрямованості в поведінці підлітків. Показано, що сама специфіка спортивної діяльності не є головним фактором у процесі формування вміння співпрацювати, тому запропонована модель переноситься на інші галузі освітньої діяльності. Педагогічний експеримент свідчить про можливість формування у підлітків вміння співпрацювати у вигляді адекватного вибору комплексу педагогічних умов у освітній процес.

ВИСНОВКИ

У практиці навчання широко використовуються технології, основу яких лежить ігрове моделювання. Його переваги різноманітні, воно є ефективним і затребуваним.

Ігрове навчання передбачає вирішення проблем, пов'язаних з професійною діяльністю, кар'єрою, людськими взаємини та особистими труднощами.

Можливості ігрових інтерактивних технологій широкі [52]:

- вони дозволяють поєднати широке охоплення проблем, глибину та багатоаспектність їх осмислення;
- відповідають логіці діяльності, включають момент соціальної взаємодії, готують до конструктивного професійного спілкування;
- сприяють більшій залученості учасників взаємодії до процесу навчання, спонукають їх до мимовільної активності;
- насичені зворотним зв'язком («тут і зараз»), причому більш змістовним та багатогранним порівняно з застосовуваною у методах активізації навчального процесу;
- формують ціннісні орієнтації та встановлення професійної діяльності, легше долають стереотипи, коригують самооцінку;
- провокують у учнів включення рефлексивних процесів, надають можливість всебічного аналізу, інтерпретації, осмислення отриманих результатів;
- сприяють прояву всіх якостей особистості, її позитивних та негативних індивідуальних особливостей, стилю ділового партнерства.

Крім того, цілі ігрових технологій більшою мірою узгоджуються з практичними потребами учнів. Ігрові інтерактивні технології знімають протиріччя між абстрактним характером навчального предмета та реальним характером професійної діяльності, системним характером використовуваних знань та їх приналежністю до різних дисциплін. Фахівці зазначають, що для

навчальних ігор характерна двоплановість. Двоплановість проявляється в ігрових моделях, оскільки реалізується у двох типах діяльності: ігровий (умовність) та діяльності з приводу гри (серйозність). Ігрова діяльність пов'язана з функціонуванням гравців як представників організації, що імітується (обмін ігровими предметами, виконання ігрових ходів, прийняття ігрових рішень і т.п.).

Головним мотивом поведінки та навчання підлітків є прагнення знайти своє місце серед однолітків. Таке прагнення штовхає підлітків на хибний героїзм, протиставлення себе іншим. У цьому віці у самооцінці важливе місце приділяється думці товаришів, а не дорослих. Для підлітка найбільш цінні в однолітках їх моральні якості (мужність, стійкість, вольові риси, товариські почуття).

Для того щоб педагогічна взаємодія була ефективною, в основі методики її організації має лежати педагогічна підтримка як особлива, прихована від очей вихованців позиція педагога, заснована на системі їхнього взаємопов'язаного та взаємодоповнюючого діяльнісного спілкування.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

По-перше, було концептуально обґрунтовано категорію партнерської взаємодії, що базується на положеннях гуманістичної педагогіки, яка визначається як форма міжсуб'єктної активності, яка полягає в усвідомленні взаємодіючими сторонами єдиної мети та наявності схильності до її досягнення спільними зусиллями, де умовою успіху кожного є успіх інших.

По-друге, виявлено та обґрунтовано комплекс педагогічних умов формування у підлітків партнерської взаємодії у процесі фізкультурних занять, що включає:

- оптимізацію взаємодій у системі «учень-учень» за допомогою стимулювання партнерських відносин;
- демократичний стиль педагогічного управління учнями;
- створення доброзичливого соціально-психологічного клімату, обстановки довіри та взаємопідтримки у навчально-виховному колективі;

моделювання та аналіз проблемних ситуацій, сприяють формуванню конструктивної взаємодії;

- організація колективних творчих справ (КМД).

По-третє, створено модель і на її основі педагогічна технологія формування у підлітків партнерської взаємодії, що передбачає послідовну реалізацію адаптивного, особистісно-розвиваючого, діяльнісно-розвивального та творчо-перетворюючого етапів, що включає використання педагогічних прийомів, спрямованих на розвиток когнітивного, емоційно-комунального діяльнісних компонентів даного вміння.

Дослідженням доведено, що процес формування у підлітків партнерської взаємодії буде ефективним за дотримання таких умов:

- визначення категорії партнерської взаємодії та її багаторівневої природи;

- виявлення та реалізації комплексу педагогічних умов у процесі впровадження педагогічної технології, що сприяють формуванню у підлітків партнерської взаємодії на заняттях фізкультурою засобами ігрових технологій.

Таким чином, можна зробити висновок, що впровадження в освітній процес розробленого нами комплексу педагогічних умов підвищує рівень сформованості у підлітків партнерської взаємодії засобами ігрових технологій на заняттях фізичною культурою.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок про те, що поставлені завдання вирішені, мети досягнуто. Варто зазначити, що проведене дослідження показало можливість організації процесу ефективного формування у підлітків партнерської взаємодії у вигляді ігрових технологій на заняттях фізичною культурою.

Результати дослідження не вичерпують всі аспекти цієї проблематики та вимагають подальшого її вивчення у таких напрямках як спільна фізкультурна діяльність дітей та їх батьків, як умова формування внутрішньо-сімейних партнерських відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко О.В., Яковець Н.І. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Навч. посібник / За заг. ред. Н.І. Яковець. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 199 с
2. Бедлінський О.І. Психологічні особливості організації провідної діяльності підлітків: навч. Посібник для студентів природничо-географічного факультету. Суми. Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка. 2011. 136 с.
3. Бех, І. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. Початкова школа, 1, 5-10. 2018.
4. Бібік, Н. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ: Літера ЛТД. 2018.
5. Вікіпедія : вебсайт. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник / Н.П. Волкова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
7. Волкова Н.П. Моделювання професійної діяльності у викладанні навчальних дисциплін у вишах: монографія / Н.П. Волкова, О.Б. Тарнопольський; за заг. та наук. ред. О.Б. Тарнопольського. Дніпро: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2013. 228 с.
8. Волкова Н. П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. Київ: Академвидав, 2007. 616 с.
9. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Спілкування в педагогічному процесі: навч. посібник. Житомир: ТОВ Видавничий дім «Бук-Друк». 2021. 100 с.
9. Грибан Г.П. Г 82 Життєдіяльність та рухова активність студентів. – Житомир: Вид-во Рута, 2009. 593 с.
10. Довіра до освіти починається з педагогіки партнерства, відкритості шкіл, поваги до кожної людини - заступник міністра Павло Хобзей URL : <https://mon.gov.ua/news/usi-novivni-novini>

11. Дубасенюк О.А., Антонова О.Є. Методика викладання педагогіки: курс лекцій. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 325 с.
12. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
13. Закон України Про освіту. №36-39 розд. II ст. 12. Відомості Верховної Ради. № 38-39, 2017. ст.380. Зязюн, І. Аналіз педагогічної дії у площині самовизначення вчителя. 2012.
14. Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування : навч. посіб. / Лариса Володимирівна Засекіна, Тетяна Володимирівна Пастрик. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 184 с.
15. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях / В.Л.Зливков, С.О. Лукомська, О.В. Федан. К.: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
16. Ігрові технології як інструмент профілактичної роботи спеціалістів психологічної служби закладів освіти : навчально-методичний посібник. Автор-упорядник Т.В. Войцях. Черкаси. Черкаський ОПОПП. 2014. 92 с.
17. Інноваційна педагогічна діяльність як чинник формування життєтворчої компетентності здобувача освіти : моногр. / [Нічуговська Л. І., Ніколенко Л. М. та ін.]; уклад. : Криворотько А. О. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 484 с.
18. Інноваційні технології навчання: Навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів / [Кол. авторів; відп. ред. Бахтіярова Х.Ш.; наук. ред. Арістова А.В.; упорядн. словника Волобуєва С.В.]. К.: НТУ, 2017. 172 с.
19. Інноваційні технології навчання у фізичному вихованні школярів: навч. Посібник для студ. Вищ. Навч. Закладів. Москаленко Н.В., Власюк О.О., Степанова І.В., Шиян О.В., Самошкіна А.В., Кожедуб Т.Г. Під ред. Н.В. Москаленко. 2 видання. Дніпро.Інновація. 2014. 332 с.
20. Інноваційні технології на уроках фізичної культури. URL: https://mmk.edu.vn.ua/images/articles/fizichna_cultura.

21. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: Навчальний посібник. Х.: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.
22. Ковальчук В.А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.
23. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах / Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. (перевидання 3-тє доповнене). К.: Ельга, Ніка-Центр, 2017. 505 с.
24. Коханова О. П. Психологія партнерської взаємодії в освіті: навчально-методичний посібник //Київ: Вид-во ПП Щербатих ОВ. – 2011. 104 с.
25. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства - основні ідеї, принципи та сутність URL : lib.iitta.gov.ua.
26. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. Веб-ресурс НУШ. URL: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>.
27. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид.: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 128 с.
28. Левківський М.В. Історія педагогіки: Навч. метод. посібник. Вид. 4-те,. Навч. пос. К.: Центр уч бової літератури, 2011. 190 с.
29. Мацола Н., Фартушок Л. Фізична культура в процесі формування всебічно розвинутої особистості. URL: <https://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/12>.
30. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Fiz.kult.5-6.kl.Pedan.ta.in.22.08.2022.pdf>.
31. Мушкевич М. І. Основи психотерапії : навч. посіб / М. І. Мушкевич, С. Є. Чагарна ; за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.

32. Ніколенко Л. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/710749/1/%D0%9D/>.

33. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник / кол. авторів ; за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-є вид., допов. і переробл. – Харків : ХНПУ, 2018. 457 с.

34. Педагогіка фізичної культури : навч. посіб. / з ред. : Г. П. Ковальчук. Кам'янець-Подільський : [б.в.], 2012. 424 с.

35. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.

36. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. / І. П. Підласий. Х. : Вид. група «Основа», 2010. 360 с.

37. Писаревський І. М. Професійно-комунікативна компетентність (в туризмі) : підручник / І. М. Писаревський, С. А. Александрова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 175 с.

37. Пихтіна Н. П. Теорія і методика ігрової діяльності дітей : навч. посіб. / Н.П. Пихтіна. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 267 с.

38. Практикум з педагогіки: Навчальний посібник: Видання 2-ге, доповнене і перероблене /За заг. ред. О.А.Дубасенюк, А.В.Іванченка. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. 482 с.

39. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.

40. Проніков О. Підготовка вчителя фізичної культури. Досвід та перспектива. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2015. № 1(29). С. 17-22.

41. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 436 с.
42. Психічне здоров'я особистості: підручник для вищих навчальних закладів / С.Д. Максименко, Я.В. Руденко, А.М. Кушнерьова, В.М. Невмержицький. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 438 с.
43. Психологічні аспекти професійної підготовки конкурентоздатних фахівців: монографія / Дегтярьова Г.С., Козяр М. М., Матійків І. М., Руденко Л. А., Шиделко А.В.; за ред. Руденко Л.А. Київ, 2012. 170 с.
44. Психологія конфлікту: Навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання/ В.Я.Галаган, В.Ф.Орлов, О.М.Отич, О.О.Фурса. К.: ДЕДУТ, 2008. 422 с.
45. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. За ред. К.В. Седих. Полтава : Астроя, 2018. 342 с.
46. Психологія спілкування : навч. посіб. / Л. О. Савенкова, В. В. Сгадова, Л. Л. Борисенко та ін.; за заг. ред. Л. О. Савенкової. К. : КНЕУ, 2015. 309 с.
47. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. - навчальний посібник. 5-те видання, перероблене, доповнене (ВЦ “Академія”)2021. 376 с.
48. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
49. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Сисоєва С.О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. К.: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
50. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: колективна монографія / О.Є. Блинова, С.І. Бабатіна, Т.М. Дудка, А.М. Одінцева та ін. / відпов. ред. Блинова О.Є. Херсон: Вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2018. 428 с.
51. Соціальна психологія : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Н. Ю. Воляннюк, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська, І. О. Блохіна, М. О.

Кононець, О. В. Москаленко, О. І. Боковець, Б. В. Андрійцев ; КПШ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПШ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с

52. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т.1. 206 с.

53. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання. Наук.-метод. посібн. Пометун О.І., Пироженка Л.В. За ред. Пометун О.І. Київ. Вид-во А.С.К. 2004. 192 с.

54. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. / Омелян Вишневський. Вид. 2-ге, доопрац. і доп. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.

55. Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти : монографія / керівн. авт. кол. Н. В. Гузій ; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 516 с

56. Токарева Н. М. Сучасний підліток у системі психологопедагогічного супроводу: монографія / Н. М. Токарева, А. В. Шамне, Н. М. Макаренко. – Кривий Ріг. 2014. 312 с.

57. Фармацевтична енциклопедія. URL :<https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2690/akcentuaciya/>

58. Цьось А. В., Балахнічова Г. В., Заремба Л. В. Ц 92 Сучасні технології викладання спортивних дисциплін [Текст] : навч. посіб. / Анатолій Васильович Цьось, Галина Валентинівна Балахнічова, Людмила Василівна Заремба. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. – 132 с

59. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : навч. посіб. Тернопіль : [б.в.], 2012. 304 с.

60. Шутько В.В. Основи методики фізичного виховання: навчальний посібник / В.В.Шутько. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет, 2019. 144 с.

61. Щербан Т.Д. Психологія навчального спілкування: Монографія. К.: Міленіум, 2004. 346 с

62. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості: наукова монографія. Т.М. Титаренко, О.Г. Злобіна, Л.А. Лєпіхова, та ін. За наук. ред. Т.М. Титаренко. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград. Імекс-ЛТД. 2012. 512 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Характеристика методів педагогічної технології формувати у підлітків партнерську взаємодію

У процесі формування когнітивного компонента партнерської взаємодії у підлітків на заняттях важливу роль відіграє використання методів формування свідомості особистості (метод переконання) Це пояснюється тим, що у свідомості учнів відбувається випереджальне відображення тих дій та вчинків, які вони збираються здійснити. Маючи загальноприйняті правила морального поведінки людей, суспільні вимоги, підліток виявляє протиріччя між досягнутим та необхідним (необхідним) рівнем свого розвитку. Ця невідповідність виступає пусковим механізмом виникнення потреби в вдосконаленні своїх якостей особистості та поведінки.

Реалізації методу переконання сприяло проведення бесід, організація дискусій, особистий приклад педагога та ін.

Бесіда - метод привернення уваги учнів до існуючим суспільним проблемам, до оцінки подій, вчинків, явищ навколишнього соціуму, що сприяє переведення норм і правил, вироблених суспільством, в особисті переконання хлопців.

Бесіда допомагає розкрити для підлітка зворотний бік подій, що відбуваються. Вона передбачає наявність та озвучування аргументованої позиції педагога та учнів щодо заданої проблеми, ознайомлення учнів з існуючими культурними традиціями. Розмова найбільш ефективна, якщо відбувається у формі діалогу.

Навчальні дискусії - активне обговорення, розбір, осмислення різних точок зору з тієї чи іншої проблеми. Проведення навчальних дискусій вимагає наявності знань в області, що обговорюється і комунікативних умінь: вести діалог, ясно і точно формулювати свої думки.

У процесі такого спілкування один з другом учні навчаються логічно мислити, критикувати та аргументувати свою позицію та позицію опонентів,

терпимо ставитись до формулювань інших хлопців. Даний метод дозволяє сформувати певне ставлення до виявленої проблеми. У процесі дискусії у підлітка виробляються такі особистісні якості, як принциповість, повага до чужого думки, мужність визнання власних помилок, що необхідно під час побудови відносин співробітництва.

Особистий приклад. Виховна функція прикладу ґрунтується як на природному прагненні хлопців до наслідування манери поведінки оточуючих, і розвитку свідомості учнів. Активізувати цей метод допомагає своєчасність та реальність прикладу, його новизна. Демонстрація авторитетним педагогом уміння побудови співробітництва надає позитивний вплив на їхнє формування у підлітків.

Активне використання у роботі методів організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки сприяло формуванню у підлітків переважно комунікативно-діяльнісного компонента партнерської взаємодії.

Метод вправи є планомірно організований процес виконання практичних (теоретичних) дій чи справ, що дають можливість матеріалізувати внутрішнє ставлення підлітка (до діяльності, до суб'єктів взаємодії та ін), роблячи їх видимими для інших. Метод вправи передбачає створення педагогом ланцюга труднощів, які необхідно долати, здійснюючи якісь дії, вчинки. Він включає інформаційну, виконавську і контролюючі частини. Виконання вправи має на увазі придбання та відпрацювання умінь та навичок сприйняття та переробки інформації (завдання), визначення самоцінності вправи, планування дій щодо рішення поставленої завдання, фіксацію ходу виконання вправи, аналіз та самоконтроль виконуваних дій.

Застосування цього методу буде ефективним, якщо зміст вправи, його обсяг, частота повторень будуть відповідати особистісним якостям підлітків, тобто. Будуть доступні та посильні. Вибрана вправа також повинна відповідати формованій поведінці підлітка.

Використання педагогом *методів контролю* під час виконання рухової дії підлітком, виправлення його помилок, організація спільної контрольної-оцінної

діяльності інших дає стимул для розвитку у підлітка умінь та навичок самоконтролю як під час виконання фізичних вправ, і при побудові міжособистісних відносин.

Оціночні судження вчителя про учня повинні формуватися вчителем у щадній формі, з опорою на позитивні сторони та можливості дитини.

Організація та корекція виконуваної вправи відбувається за допомогою педагогічних вимог, що висуваються до учня.

Педагогічне вимога - метод виховання, застосування якого дозволяє стимулювати чи гальмувати діяльність вихованця, прояв у нього певних якостей особистості. За формою пред'явлення розрізняють прямі і опосередковані вимоги.

Пряму вимогу використовують у особливих випадках, коли необхідно різке втручання педагога: у разі виникнення небезпечної для життя ситуації, при діях, що завдають будь-кому образу та ін. При формуванні у підлітків вміння співпрацювати широко використовується непряма вимога у вигляді поради, прохання, натяку, схвалення, довіри. Це дозволяє керувати діями учня, не обмежуючи його прагнення самостійності.

Створення виховних (проблемних) ситуацій полягає у постановці педагогом перед учнями низки завдань, вирішення яких потребує злагодженої роботи всього колективу, що сприяють активізації творчої та пошукової діяльності учнів.

Забарвлення, спрямованість проблемної ситуації, що виховує залежить від того, які якості особистості та поведінкові навички ми формуємо. Так, моральні ситуації створюються для зміцнення морально-етичної позиції особистості.

Організація ситуацій рольового спілкування чи взаємодії сприяє набуттю комунікативного досвіду, виникненню емпатійних відносин через усвідомлення та прийняття позиції співрозмовника, розвиток умінь розподіляти ролі та обов'язки при вирішенні колективних завдань відповідно до особистісних можливостей кожного.

Використання доручення зумовлене необхідністю формування у підлітка довірчих відносин у колективі, особистої відповідальності за виконання відведеної ролі в громадському завданні, а також позитивній «Я-концепції» особистості. На формування емоційно-мотиваційного компонента партнерської взаємодії впливає група методів стимулювання поведінки та діяльності (методи педагогічної оцінки).

До відкритої позитивної оцінки відносять схвалення, підбадьорення, похвалу. Її використання дозволяє суттєво впливати на взаємини у колективі. Підлітки дуже чутливі до оточуючих. Негативна оцінка та несхвалення, переживання неуспіху часто призводять до озлоблення учня, самовідсторонення від взаємодії з іншими та педагогом.

Позитивна оцінка створює в учнів переживання емоційного благополуччя, що є необхідною умовою для повноцінного формування особистості учнів.

Схвалення, похвала є показником успіху, удачі підлітка, якщо вчитель є йому авторитетом. У учня з'являється впевненість у своїх силах, активізується його спілкування з однолітками та іншими оточуючими його людьми.

Підкріплення позитивною оцінкою конструктивних взаємовідносин, що виникають у колективі, сприяє подальшому розвитку мотивації до співпраці, що призводить до підвищення ефективності спільної праці.

У процесі формування у підлітків партнерської взаємодії доцільно використати приховану педагогічну оцінку. Опис станів та переживань оточуючих, пов'язаних з вчинком (поведінкою) підлітка, організація самоаналізу, стимулювання процесу самооцінки у учня дозволяє підлітку навчитися контролювати свої емоції, вчинки в процесі спільної діяльності, що сприяє розвитку у них партнерської взаємодії.

Великим стимулом для формування у підлітків партнерської взаємодії є пережиті емоції успіху в процесі колективної праці. Тому необхідно створювати ситуації успіху при взаємодії учнів.

Створення ситуації успіху при взаємодії сприяє активному включенню кожного підлітка до спільної діяльності лише на рівні його потенційних можливостей.

Згідно з існуючими визначеннями успіху досягнення успіху при взаємодії можливе лише тоді, коли вчинки та результати діяльності суб'єктів взаємодії збігаються або перевищують очікувані один від одного. Таким чином, успіх спільної праці визначається тональністю виниклого емоційного ставлення до себе та інших у суб'єкта взаємодії, викликаної наявністю чи відсутністю взаєморозуміння, взаємною зацікавленістю та довірою, а також результатом спільної діяльності.

Створення ситуації успіху можливе при правильному розподілі обов'язків серед учасників взаємодії, що збігаються з можливостями підлітків або перебувають у зоні найближчого розвитку їх особистостей.

Умовою переживання емоцій успіху при спільній діяльності є особистий успіх кожної з взаємодіючих сторін. Заслужений успіх вселяє в учня впевненість у власних силах, підвищує його самооцінку, виникає бажання його повторити, активізується самостійний пошук шляху досягнення успіху. Ситуація успіху досягається тоді, коли сам підліток визначає цей успіх.

Ситуація успіху організовується педагогом у вигляді індивідуалізації завдань із поступовим зростанням їх складності відповідно до змінного рівня розвитку дитини: через допомогу у подоланні труднощів, що зустрічаються; через побудову спеціальних навчальних ситуацій, які дозволяють підлітку пережити радість успіху.

Специфікою організації фізкультурної діяльності є широке застосування ігрового та змагального методів практичної спрямованості.

Ігровий метод використовується на занятті для вирішення освітніх, оздоровчих та виховних завдань. Для нашої роботи важливим є те, що широкий вибір різноманітних способів досягнення мети, імпровізаційний характер дій у грі дозволяють формувати такі цінні особистісні якості як самостійність, ініціатива, цілеспрямованість, творчість та ін. Паралельно з цим, дотримання

умов та правил гри в умовах єдиноборства сприяє цілеспрямованому вихованню у тих, хто займається моральних якостей: почуття взаємодопомоги, вміння співробітництва, свідомої дисциплінованості, волі, колективізму і т.д.

Ігри органічно вплітаються в інші види діяльності, будучи її емоційною основою, і дають можливість для творчого самовираження особистості учня.

Застосування методу ігрового проектування на занятті формує вміння міжгрупового спілкування, дозволяє підлітку засвоювати норми та правила поведінки під час обговорення.

Використання пізнавальних ігор сприяє активізації розумової діяльності учнів. При формуванні у підлітків вміння співпрацювати на спортивно-оздоровчих заняттях доцільно використовувати кооперативні ігри, спрямовані на побудову злагоджених дій, формування позитивного емоційного відносини один до одного, взаємодопомоги, взаємодопомоги.

Емоційна насиченість, властивий ігровій діяльності фактор задоволення дає можливість формувати у що займаються стійкою позитивною мотивацією до занять, сприяє психічній адаптації учнів один до одного, покращує соціально-психологічний клімат у колективі, що сприяє формуванню у дітей партнерської взаємодії.

Використання методу змагання в нашій роботі обумовлено природною потребою підлітків до суперництва та самоствердження. Використання змагань між групами чи іншими колективами дозволяє швидко освоювати досвід суспільної поведінки, тренувати використання умінь співпрацювати у екстремальних ситуаціях.

Поєднання загально-педагогічних та специфічних методів фізичного виховання дозволяє органічно розвивати у підлітка особистісні якості, необхідні для побудови конструктивних взаємовідносин, набувати знання норм та правил співіснування людей у суспільстві, формувати ціннісне ставлення до себе та партнерів по діяльності, відпрацьовувати партнерську взаємодію за допомогою організації спільної діяльності на занятті.

**Варіанти суджень підлітків під час опису причини виниклих
труднощів на занятті**

Джерело труднощів, що виникли	Варіанти висловлювань
Вчитель	<p>Вчитель поставив мене з ним у пару. Погана вправа, була б гра, ми б не посварилися. Вчитель спеціально діє мені на зло. Якби поставив із Сашком, ми б не посварилися. Вчитель не пояснив те, що робити і т.д.</p>
Партнери із взаємодії	<p>Він нічого не вміє (не розуміє). Він - дурень і т.д. і т.п. З таким, як він завжди програєш. Це він винний, т.к. я все робив правильно, а він спеціально все робить навпаки. Він перший мене обізвав. Він не хоче програвати (поступатися) мені. Він не хоче домовлятися. Він незрозуміло пояснює, чи не вчасно дає сигнал. Він дуже повільно (швидко) біжить. Він скажений якийсь і т.д. Він мені не подобається. Вони з мене знущаються. Вони мене не люблять. З такими... я не став би грати в одній команді. Вони нічого не вміють, не розуміють, що я хочу від них. Вони не тримають своїх гравців тощо.</p>
Сам підліток	<p>Я не зміг зробити правильно. Я не зрозумів, що мені треба зробити. У мене не вистачило сил. Потрібно було поступитися йому. Я даремно прийшов сьогодні. Я невдаха. Я завжди заважаю. Потрібно було не вставати з ним у пару тощо. Я не міг пояснити, що хочу. Я його ненавиджу.</p>
Всі учасники взаємодії	<p>Ми обидва не маємо рації. Ми не змогли домовитись. Він не зміг пояснити, а я не зміг здогадатися, куди тікати. Ми ще не звикли один до одного, не зіграли тощо. Інші фактори У нас м'яч погано відскакував, тож я дав поганий пас. Підлога нерівна, тому я запнувся.</p>

**Карта педагогічного аналізу рівня сформованості у підлітків
партнерської взаємодії**

Інструкція

Оцініть частоту прояву показників партнерської взаємодії у підлітків:

Показник	Бали
ПІБ учня _____ вік _____ клас _____	
1. Вибирає діалог як форму взаємодії з учителем і однолітками.	
2. Чи здатний виділяти найбільш значущі якості особистості при організації конструктивної взаємодії.	
3. Вміє планувати процес саморозвитку та самовиховання, у тому числі спрямований на набуття знань, умінь, навичок конструктивної взаємодії.	
4. Вміє самостійно приймати рішення, брати на себе відповідальність.	
5. Вміє слухати, аналізувати, зіставляти свою точку зору з поглядом партнерів по взаємодії.	
6. Вміє вибирати собі частину розділеного колективного завдання.	
7. Усвідомлює необхідність пошуку шляхів творчого саморозвитку та самонавчання; усвідомлює взаємну відповідальність та залежність.	
8. Вміє виділити необхідні, найефективніші шляхи вирішення важкої життєвої ситуації.	
9. У поведінці превалюють установки для досягнення колективно значимої мети.	
10. Виражає емпатійне ставлення до оточуючих.	
11. Вміє оцінювати свою особистість адекватно своїм можливостям.	
12. Виявляє спрямованість на співпрацю.	

13. Ініціативний у побудові співробітництва у системі педагогічної взаємодії «вчитель-учень».	
14. Здатний до самоаналізу та самоконтролю.	
15. Активний у процесі спільної діяльності з іншими учасниками навчально-виховного процесу.	
16. Вміє виконувати частину розділеного колективного завдання	
17. Вміє конструктивно вирішувати суперечки, що виникають, розбіжності.	
18. Вміє будувати свою поведінку згідно з моральними нормами та правилами співіснування людей у суспільстві.	
19. Приймає активну, особистісно-рольову участь у вирішенні колективних завдань.	
20. Вміє стримувати негативні реакції.	
21. Активно включається до творчого колективного процесу набуття знань, умінь та навичок конструктивної взаємодії.	
22. Вміє налагоджувати міжособистісні комунікації.	
23. Легко адаптується у нових умовах, зберігаючи у своїй особистісну значимість	
24. Має вміння, необхідні досягнення поставленої колективної мети.	

Дуже рідко - 0 балів;

Рідко - 1 бал;

Часто - 2 бали;

Дуже часто - 3 бали.

Ключ:

Від 0 до 23 - низький рівень сформованості вміння співпрацювати;

Від 24 до 48 – середній рівень;

Від 49 до 72 – високий рівень.

Низький рівень. Для підлітка з низьким рівнем сформованості партнерської взаємодії характерна пасивність і під час будь-якої частини

загального завдання. У поведінці превалюють установки для досягнення особистісної мети (часто рахунок іншого). З проблемами, що виникають, намагається справлятися самотійно, не вдаючись до чиєїсь допомоги. Чи не володіє прийомами налагодження міжособистісних контактів. У нього спостерігаються труднощі при побудові взаємин як з однолітками, і з дорослими, невміння вступати у діалог і підтримувати його. За незгоди нетерпимий до оточуючих, не вміє слухати співрозмовника. Не здатний виділити частину загального завдання самотійного рішення. Як правило, у нього спостерігається завищена чи занижена самооцінка. Не усвідомлює важливості та переваги побудови відносин співробітництва. Часто порушує норми та правила співіснування людей у суспільстві.

Середній рівень. На середній рівень сформованості партнерської взаємодії вказує наявність ще нестійкого мотиву до побудови конструктивної взаємодії, недостатньо сформовані вміння побудови діалогу, налагодження міжособистісних контактів. Виявляє інтерес до колективної діяльності. До оточуючих відноситься з емпатією. Усвідомлює важливість побудови співробітництва під час взаємодії. При реалізації колективної мети вміє самотійно приймати рішення та брати на себе відповідальність. Частина розділеного колективного завдання виконує з бажанням, але завжди активно. Звертається за допомогою, підтримкою у разі виникнення труднощів, уточнює інструкції педагога. Намагається знаходити спільні прийнятні шляхи вирішення суперечок, розбіжностей, що виникають при взаємодії. Вміє виділити необхідні, найефективніші колективні шляхи вирішення важкої життєвої ситуації. У поведінці превалюють установки для досягнення колективно значимої мети.

Високий рівень партнерської взаємодії проявляється: при навчанні стійкого мотиву до побудови конструктивної взаємодії, усвідомленні цінності співробітництва, уміння розподіляти та розмежовувати функції сторін, що співпрацюють, відповідно до їх можливостей. Підліток уміє будувати діалог, підтримувати розмову. Він легко вступає у взаємодію як з однолітками, і з

дорослими. Соціально терпимо. Є творчий підхід до організації спільної діяльності. Переконаний у ефективності та доцільності набуття умінь та навичок співробітництва, активно включається у творчий колективний процес набуття знань, умінь конструктивної взаємодії. Легко адаптується у нових йому умовах. Вміє конструктивно вирішувати суперечки і незгоди. Сприймає процес вирішення колективної мети як можливість саморозвитку. Ініціативний при побудові співробітництва. Вміє виділити необхідні, найбільш ефективні колективні шляхи виходу з важкої життєвої ситуації, що виникла, і організувати їх здійснення. Будує взаємини відповідно до норм та правил поведінки людей у суспільстві.

Додаток Г

«Баскетбольний мурашник» (станції)

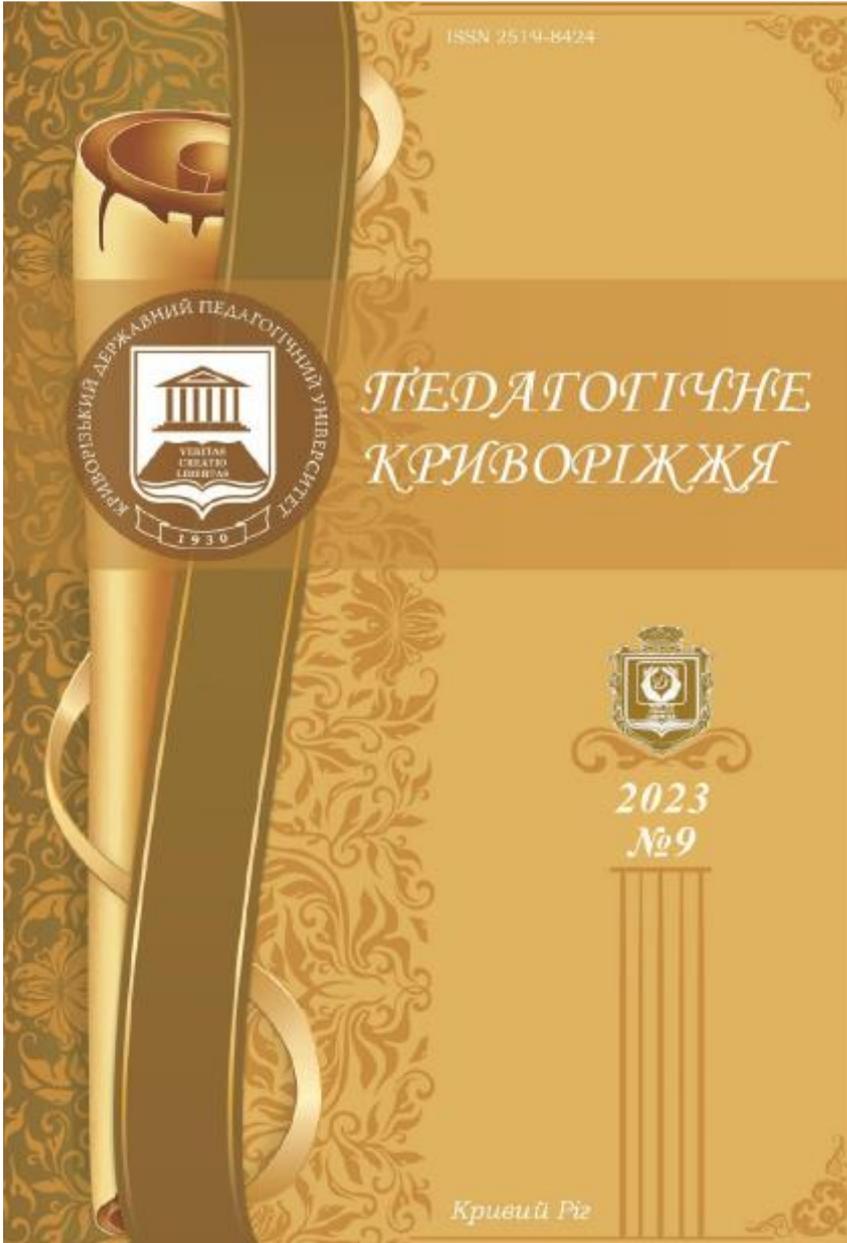
№	Назва станції	Зміст завдання на станції	Кількість
1.	Передай м'яч	Одночасна передача трьох м'ячів у трійці по колу	15 разів
2.	Снайпер	Забити м'яч у кільце (кидки виконують по черзі)	12 разів
3.	Стрибки на скакалці з просуванням	Двоє людей крутять мотузку пересуваючись, третій стрибає	20 метрів
4.	Гусениця	Повзання по лаві із затиснутим м'ячем між ногами (по черзі)	1 раз
5.	Підтягування на перекладині	Підтягування з в.п. вис на перекладині (по черзі)	18 разів
6.	Спорт. кросворд	Розгадування кросворду	6-8 слів
7.	Вісімка у русі	Передача м'яча у русі у трійках із забіганням за спину партнера (без втрат м'яча)	20 метрів
8.	Тачанка	Один із трійки з в.п., упор лежачи ноги у партнерів, пересуваються вперед	15 метрів
9.	Хвиля	Передача м'яча в колоні по черзі над головою - під ногами - над головою і т.д. з пересуванням (останній у колоні перебігає вперед)	15 метрів
10.	Мішень	Попадання у вертикальну мішень (м'яч кидають по черзі)	6 разів
11.	Переправа	В.п. стійка в шерензі, взявшись за руки. у крайніх гравців у вільних руках палиця (клюшка). Перекочування м'яча крайніми	20 метрів

		гравцями один одному з просуванням	
12.	Пострибунчик	Два гравці стоять навпроти один одного на відстані 3-4 метрів і передають м'яч із відображенням об підлогу. Третій стоїть між ними та перестрибує через м'яч (після виконання завдання змінюються по колу)	3 рази по 15стрибків
13.	Нора	Два гравці стоять навпроти один одного і тримають обруч. Третій пролазить у нього, встає поруч із будь-яким з партнерів і перехоплює в нього обруч. Той, до кого встали, пролазить у обруч і стає з іншого боку т.д.	10 метрів
14.	Стрибки у довжину	Стрибки у довжину з місця. Другий стає на місце приземлення першого і т.д.	20 метрів
15.	Ведення м'яча	В.п. стійка в шерензі, взявшись за руки. Останні гравці ведуть м'яч вільними руками. (після проходження дистанції змінюються місцями)	3 рази по 15метрів
16.	Король дриблінга	Почергове ведення м'яча зі зміною напрямку	3 рази по 15 метрів

Аркуш проходження станцій «Баскетбольного мурашника»

№	Назва станції	Позначка судді
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		
11.		
12.		
13.		
14.		
15.		
16.		

Додаток Д

Тарасенко О. Ю.	
Таксономія Б. Блума як основа формування м'яких навичок майбутніх педагогів.....	45
Узбан І. Д.	
Проблеми формування у студентів ЗВО основ культури здорового способу життя.....	46
Чудова Р. О.	
Активна професійна позиція педагогів, її структура та показники.....	48

РОЗДІЛ 3

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Адматова Н. О.	
Нова українська школа: актуалізація знань учнями природничих дисциплін.....	50
Балубас Н. О.	
Використання технологій інтерактивного навчання в проєктній діяльності учнів в умовах дистанційної освіти.....	51
Білоконна Н. І., Колісник Т. О.	
Особливості організації роботи з молодшими школярами в умовах інклюзивної освіти.....	52
Галішська Н. Ю.	
Засоби формування громадянських та соціальних компетентностей молодших школярів.....	54
Ганіна У. Г.	
Розвиток соціальної компетентності молодших школярів засобом проєктної технології.....	55
Линькова О. В.	
Використання інтерактивних методів навчання на уроках англійської мови в роботі з обдарованими дітьми.....	57
Калініченко О. О.	
Розвиток культури спілкування молодших школярів у діалогічних навчальних ситуаціях.....	58
Калужна В. А.	
Технологічний підхід як засіб формування здорового способу життя учнів.....	60
Кобиліська О. В.	
Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів.....	61
Коваленко І. А.	
Ефективність використання маркетингової стратегії закладами вищої освіти (на прикладі Криворізького державного педагогічного університету).....	62
Король А. М.	
Управління процесом маркетингових комунікацій у маркетингу освітніх послуг.....	64
Кравченко Т. В.	
Формування національно-патріотичної свідомості здобувачів освіти на уроках фізички в старшій школі.....	66
Кутасевич Ю. В.	
Формування комунікативних умінь молодших школярів засобом освітніх веб-жестів.....	67
Могуша В. В.	
Використання ігрових технологій навчання на уроках української мови та літературного читання в початковій школі.....	69
Мовш У. С.	
Організація партнерської взаємодії з підлітками на заняттях фізичною культурою.....	71
Одуд Т. В.	
Інтерактивні технології як засіб формування соціальних і громадянських компетентностей молодших школярів.....	72
Петренко О. А.	
Управління освітнім процесом закладу шкільної освіти.....	73
Романова Н. А.	
Здоров'якоберігаючі технології як засіб формування здорового способу життя учнів.....	75
Савица М. В.	
Мотивація учнів молодших школярів.....	76
Тимофієва Л. Є.	
Розбудова внутрішньошкільної системи забезпечення якості освіти як складова процесу стратегічного розвитку інноваційного закладу.....	77
Фосіна Н. В., Маскаченко І. Є.	
Щодо проблеми формування толерантності учнів в умовах інклюзивної освіти.....	79

РОЗДІЛ 4

МОДЕРНИЗАЦІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Бажан Л. В.	
Онлайн-курси з програмування як вид неформальної освіти.....	80
Башарова О. О.	
Сучасний підхід до реалізації національно-патріотичного виховання дошкільнят.....	81

Морш У. С.

магістрантка кафедри педагогіки КДПУ,
м. Кривий РігОРГАНІЗАЦІЯ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІ З ПІДЛІТКАМИ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОЮ
КУЛЬТУРОЮ

Стаття присвячена психолого-педагогічним основам організації взаємодії з підлітками на основі педагогіки партнерства. Прокладено увагу проблемам у взаєморозумінні з підлітками та шляхам їх попередження та розв'язання в процесі занять фізкультурною та спортом.

Ключові слова: партнерська взаємодія, педагогіка партнерства, підлітки, фізична культура та спорт.

The article is devoted to the psychological and pedagogical foundations of the organization of interaction with teenagers based on partnership pedagogy. Attention is paid to problems in mutual understanding with teenagers and ways to prevent and solve them in the process of physical education and sports.

Keywords: partnership interaction, partnership pedagogy, teenagers, physical culture and sport.

Реалізація мити середньої освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як: гідність, рівність і справедливості, турбота і довіра, свобода і соціальна відповідальність. Стандартом базової середньої освіти передбачено завдання «створення освітнього середовища, в якому забезпечено атмосферу довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу та утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпрацювання, взаємодопомоги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, зартності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими [2]. Тож, у роботі з підлітками педагог має педагогічно організувати взаємодію на основі партнерських принципів.

Робота з групами підліткового віку вимагає врахування психолого-фізіологічних особливостей учнів та особливостей їх соціалізації. Особливо важливо взаємодію реалізувати на заняттях фізичною культурою і спортом, що пов'язане як зі змістом освітньої галузі, так і з умовами проведення занять (у порівнянні з іншими навчальними предметами). Організація спортивних естафет, ігор підсилюють взаємність і викликають проявляють трудності у взаємодії між підлітками та педагогом з класом.

Як відзначають вітчизняні науковці Н. В. Глушко та М. О. Сущук, «фізіологічні зміни в організмі підлітка призводять до численних емоційних порушень: вони бурхливо проявляють дрібні зауваження, мовчазні заперечення, дуже образливі, не завжди швидко реагують на звернення, часто не відзначають інтересу до важливих подій та байдужі до освітніх їх дорослими. Для них характерні часті перепади настрою. Саме ці риси підлітка зумовлюють проблеми у взаєморозумінні з дорослими у школі та сім'ї» [1, с. 35]. Складність взаємодії з підлітками психологічно вбачають у такому явищі, як дезадаптація, яка нерідко буває спричинена невдоволенням базових потреб дітей у позитивному спілкуванні від дорослих, спілкуючись з однокласниками, прагнучи

досягти авторитету в групі тощо [там само]. Набуває значення думка, що дезадаптацію необхідно попереджати.

Профілактику дезадаптації підлітків В. Костіва вбачає у дотриманні принципів гуманізму у взаємодії. Як вказує дослідниця, «якщо дотриматися забезпечуватиме розвиток довірчих стосунків між фахівцем і дітьми, що, в свою чергу, сприятиме виробленню втретєго почуття довіри й поваги у складних до дезадаптації учнів, як функціональну систему їхніх духовно-моральних цінностей» [3, с. 262].

Отже, розуміння педагогом потенційних труднощів у взаємодії під час занять фізкультурною та спортом вимагає підготовки до організації партнерських стосунків усіх сторін взаємодії. Вважаємо, що ключовим у цій підготовці має стати розвиток соціальних та емоційних якостей, пов'язаних цінностей у шкільній роботі. У пошуках практичних рішень для освітньої школи, А. Шлайхер зауважує, що необхідні учням гнучкі навички колективного розв'язання проблем пов'язані з такими рисами характеру, як наполегливість, емпатія, стійкість, здатність, самість і лідерство [4, с. 243]. Збірники даних про освіту різних країн, дослідники роблять висновок, що головний виклик класу – інтегрувати цінності в освітню галузь як сталі цінні і методику, основною ланкою є довіра, соціальні зв'язки і класу [4, с. 247].

На основі впровадження принципів гуманістичної педагогіки та загально-людських цінностей у шкільну роботу педагога, організація партнерської взаємодії з підлітками має здійснюватися поетапно. На нашу думку, повноті реальності партнерської взаємодії має відбуватися на трьох рівнях: когнітивному, рефлексивному та практичному. Також чином відбуватиметься переосмислення цінностей підлітками та формування власних ціннісних орієнтирів згідно із класом.

Література

1. Глушко Н. В., Сущук М. О. Дезадаптація підлітків <http://nsl.i.e.gov.ua/>
2. Державний стандарт базової середньої освіти <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/uvaga-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-seredn'oyi-osviti>.
3. Костіва В. Теоретико-методичні засади профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях <http://www.pulib.sk/web/kniznica/publikacii/Vernatova%20subo/Kostiva.pdf>
4. Шлайхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття. Львів: Літопис, 2018. 296 с.